

Ε Ζ Α Γ Ν Θ

Π Κ Τ ε χ Α

Λ Ο Γ Ο Υ

ΤΕΥΧΟΣ 4^ο

ΙΟΥΝΙΟΣ 2021

Χ Α Ρ Ι Ν

Ξ Α Ο δ Σ Φ

Κ μ Η Ω Ξ Ε

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ♦ **Σημείωμα του αρχισυντάκτη**
του Τ. Αγγελίδη σ. 1
- ♦ **Συμπεριληπτική επικοινωνία και γλώσσα**
στα κείμενά μας
του Γ. Μαθιουδάκη σ. 2
- ♦ **Ένας μεταγραφικός πονοκέφαλος**
της Θ. Χαβέλα σ. 8
- ♦ **Μετανάστευση και ζητήματα ορολογίας**
του Π. Παπακαλού σ. 13
- ♦ **Μικρή συμβολή στη συζήτηση για τους**
ξένους όρους στη γλώσσα μας
του Τ. Αγγελίδη σ. 17
- ♦ **Φοβού τους βιγκανοσέξουαλς**
της Τ. Κουτρούμπα σ. 18
- ♦ **Το Πρότυπο για την ποιότητα στη**
μετάφραση
του Ι. Σαριδάκη σ. 20
- ♦ **Η γλώσσα της μετάφρασης στο πλαίσιο της**
εποχής της: δύο ασκήσεις επί χάρτου
των Μ. Σαλογιάννη, Γ. Καντιάνη και
Τ. Κουτρούμπα σ. 22

Στο τεύχος αυτό
συνεργάστηκαν:

Αρθρογραφία:

Τάσσος Αγγελίδης

Μεταφραστής – Ευρωπ.
Επιτροπή

Γιώργος Καντιάνης

Μεταφραστής – Ευρωπ.
Επιτροπή

Τζίνα Κουτρούμπα

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Γιώργος Μαθιουδάκης

Μεταφραστής – Ευρωπ.
Επιτροπή (συνταξιούχος)

Πέτρος Παπακαλός

Γλωσσομαθής νομικός –
Δικαστήριο της ΕΕ

Μάτα Σαλογιάννη

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Ιωάννης Σαριδάκης

Υπεύθυνος Τομέα
Τυποποίησης - ΕΛΟΤ

Θεώνη Χαβέλα

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Επιμέλεια:

Θεώνη Χαβέλα

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Σπύρος Γοργόρης

Βοηθός – Ευρωπ. Επιτροπή

Οι απόψεις που διατυπώνονται στα άρθρα του «ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ» απηχούν αποκλειστικά προσωπικές γνώμες των συγγραφέων τους και δεν δεσμεύουν κατ' ουδένα τρόπο την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τη Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης, το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας ή τη συντακτική επιτροπή του περιοδικού.

Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού σέβεται τις επιλογές των συντακτών σε συμβατικά ζητήματα ορθογραφίας.

Σημείωμα του αρχισυντάκτη

ΤΟΥ ΤΑΣΣΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Η έκδοση ενός περιοδικού, ιδίως κάτω από τις δυσμενείς συνθήκες που αντιμετωπίζουμε από τον Φεβρουάριο του 2020 και μετά, δεν είναι εύκολη υπόθεση. Τις συνθήκες της πανδημίας αλλά και τις συνθήκες της δουλειάς, που υπερβαίνει σταθερά την «κανονική» παραγωγικότητα. Τις συνθήκες της δουλειάς που περιλαμβάνει παράλληλα κι άλλες γλωσσικές υπηρεσίες, ορολογικές, τυποποιητικές, ελέγχου και βελτίωσης της ποιότητας.

Δεν είναι εύκολη υπόθεση κι η ισορροπία της ύλης, εκτός από την ανεύρεσή της. Θέλουμε το περιοδικό μας να έχει τη διδακτική/χρηστική πλευρά του, τη συμβατική γραφή, την επίκαιρη αλλά και τη διαχρονική, να περιλαμβάνει όμως και διαφορετικά άρθρα, με άλλο ύφος, που να προσελκύουν το ενδιαφέρον των αναγνωστών μας.

Ωστόσο, νομίζω ότι τα καταφέραμε ακόμα μια φορά, χάρη στους συντάκτες μας, παλιούς και νέους, που μας χάρισαν τα άρθρα τους, αλλά και χάρη στη δυναμική παρέμβαση της Θεώνης Χαβέλα, που ανέλαβε να συγκεντρώσει και να επιμεληθεί δημιουργικά την ύλη του παρόντος τεύχους.

Προηγήθηκε, στην αρχή του έτους, το αυστηρά εσωτερικό τεύχος που ήταν αφιερωμένο στον αγαπημένο μας προϊστάμενο Γιώργο Μαθιουδάκη, με αφορμή τη συνταξιοδότηση του. Ο Γιώργος βγήκε μεν στη σύνταξη, αλλά δεν έκοψε τους δεσμούς με το Τμήμα και συμμετέχει στο παρόν τεύχος με ένα πλήρες και ολοκληρωμένο άρθρο, όπως πάντα δηλαδή, σχετικά με τη συμπεριληπτική ή πολυδεκτική επικοινωνία και γλώσσα (δηλαδή, επικοινωνία και γλώσσα η οποία, αφενός, είναι ουδέτερη ως προς το φύλο και, αφετέρου, αντιμετωπίζει με προσεκτικό τρόπο και με σεβασμό τις ευαισθησίες ατόμων που ανήκουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές, εθνοτικές, φυλετικές ή άλλες ομάδες, π.χ. άτομα με αναπηρία, ΛΟΑΤΚΙ+, άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, εθνοτικές ή φυλετικές μειονότητες κ.λπ.).

Ο μεταγραφικός πονοκέφαλος δεν αφορά αγαπημένα ομαδικά αθλήματα, αλλά το πώς η προσθήκη του δεύτερου επωνύμου του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας στη σελίδα του τάρραξε τα ήρεμα νερά της εργασιακής μεταφραστικής καθημερινότητας και μας χάρισε ένα ενδιαφέρον γλωσσολογικά άρθρο. Είναι ο προβληματισμός για τη μεταγραφή των ξένων ονομάτων στα ελληνικά που έχει πάρει πλέον μια νέα (φωνητική-φωνολογική) κατεύθυνση.

Ακόμη, μικρή αναφορά γίνεται στο θέμα που κυριαρχούσε στη γλωσσική και όχι μόνο επικαιρότητα πριν από λίγους μήνες, την εισαγωγή ξένων λέξεων στην ελληνική.

Ενδιαφέρον, πρωτότυπο και ενδεικτικό της νέας εποχής είναι το ορολογικό (ξεκίνησε) και κοινωνιολογικό (κατέληξε) άρθρο για τους *βιγκανσέξουαλ*, που θα ταράξει τα νερά!

Καλωσορίζουμε στο περιοδικό τον κ. Ιωάννη Σαριδάκη, υπεύθυνο του Τομέα Τυποποίησης στον Ελληνικό Οργανισμό Τυποποίησης (ΕΛΟΤ), ο οποίος μας έστειλε το άρθρο του με χρήσιμες επεξηγήσεις για «Το Πρότυπο για την ποιότητα στη μετάφραση».

Ο Πέτρος Παπακαλός είναι σταθερός συνεργάτης και γνωστός για την ενασχόλησή του τόσο με την ορολογία και τη γλώσσα όσο και με την ιστορία και την επικαιρότητα στο ιστολόγιό του και σε γνωστό μέσο κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και για τα ενδιαφέροντα, εμπειριστατωμένα και διεξοδικά άρθρα του. Το άρθρο του στο παρόν τεύχος αφορά τη μετανάστευση και τα συναφή ζητήματα ορολογίας, που μας απασχόλησαν ιδιαίτερα τα προηγούμενα χρόνια.

Τέλος, με αφορμή τη μετάφραση και την επιχωρικότητα (localisation), και κυρίως με συνεργασία τριών συναδέλφων —του Γιώργου Καντιάνη, της Τζίννας Κουτρούμπα και της Μάτας Σαλογιάννη—, έχουμε ένα ακόμα ενδιαφέρον άρθρο που μας στέλνει αιώνες πριν, σ' ένα θέμα που αποτελεί ζήτημα προβληματισμού και συζητήσεων μέχρι σήμερα.

Βέβαια, εσείς θα κρίνετε την ύλη μας και θα μας πείτε αν βρίσκετε ενδιαφέροντα τα άρθρα. Για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις σας, λοιπόν, αλλά και για τα δικά σας άρθρα που θα θέλατε να δημοσιευτούν σε επόμενο τεύχος του περιοδικού, μπορείτε να επικοινωνείτε μαζί μας στα στοιχεία που θα βρείτε στη σελίδα των περιεχομένων.

Καλή ανάγνωση!

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Συμπεριληπτική επικοινωνία και γλώσσα στα κείμενά μας

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

Με την ευκαιρία της έκδοσης του *Οδηγού για τη σύνταξη, τη μετάφραση και την αναθεώρηση των νομικών πράξεων και των λοιπών εγγράφων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνικά*¹ του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπό μορφή «κανονικού» βιβλίου, έγιναν σε κάποια σημεία του κειμένου του Οδηγού ορισμένες παρεμβάσεις, προκειμένου να ληφθούν υπόψη κάποιες σημαντικές εξελίξεις που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια και που δεν αντικατοπτρίζονταν στη δεύτερη έκδοση του Οδηγού.

Μία από αυτές ήταν η μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση στο πολύ σημαντικό ζήτημα της **συμπεριληπτικής ή πολυδεκτικής επικοινωνίας και γλώσσας (δηλαδή, επικοινωνίας και γλώσσας η οποία, αφενός, είναι ουδέτερη ως προς το φύλο και, αφετέρου, αντιμετωπίζει με προσεκτικό τρόπο και με σεβασμό τις ευαίσθητες ατόμων που ανήκουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές, εθνοτικές, φυλετικές ή άλλες ομάδες, π.χ. άτομα με αναπηρία, ΛΟΑΤΚΙ+, άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, εθνοτικές ή φυλετικές μειονότητες κ.λπ.)**.

Ως προς το ζήτημα αυτό πρέπει να επισημανθεί ρητά, ευθύς εξαρχής, η —εν πολλοίς αυτονόητη— βασική αρχή ότι σε όσα σημεία του Οδηγού χρησιμοποιούνται στο αρσενικό γένος όροι όπως *μεταφραστής, αναθεωρητής κ.λπ.* εννοείται ότι το σημασιολογικό τους περιεχόμενο περιλαμβάνει και τα αντίστοιχα πρόσωπα του θηλυκού γένους (μεταφράστριες, αναθεωρήτριες κ.λπ.) αλλά και πρόσωπα που δεν αισθάνονται ότι ανήκουν στο δυαδικό φύλο. Δηλαδή, υιοθετείται η αντίληψη ότι η χρήση του αρσενικού ως γενικού, περιεκτικού γένους έχει **καθαρά γραμματική λειτουργία** και δεν αναφέρεται αναγκαστικά στο πραγματικό γένος των φύλων. Ωστόσο, αυτή η παλαιόθεν καθιερωμένη στη γλώσσα μας χρήση του αρσενικού ως περιεκτικού γένους δεν θεωρείται πλέον, σε πολλές περιπτώσεις, επικοινωνιακά —αλλά και

¹ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/styleguide_greek_dgt_el.pdf

ουσιαστικά— ενδεδειγμένη, με αποτέλεσμα να έχουν αναληφθεί τόσο στα ενωσιακά όργανα όσο και στην Ελλάδα και στην Κύπρο σημαντικές πρωτοβουλίες για την προώθηση της συμπεριληπτικής ή πολυδεκτικής επικοινωνίας. Ενδεικτικά, αναφέρονται τα εξής έγγραφα:

- Πολυδεκτική επικοινωνία, από τη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
- Οδηγός χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα διοικητικά έγγραφα, από την ελληνική Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων
- Οδηγός υπέρβασης του γλωσσικού σεξισμού στη γλώσσα των εγγράφων της δημόσιας διοίκησης της Κυπριακής Δημοκρατίας, από το Παρατηρητήριο Ισότητας Κύπρου
- Οδηγός προς τα μέσα μαζικής επικοινωνίας για την εξάλειψη του σεξισμού και των έμφυλων διακρίσεων, από το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ).

Επίσης, όλοι οι νεότεροι νομοτεχνικοί και γλωσσικοί οδηγοί [π.χ. *Commission Style Guide* της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, *Εγχειρίδιο Νομοπαρασκευαστικής Μεθοδολογίας* της Γενικής Γραμματείας της (ελληνικής) Κυβέρνησης κ.λπ.] κάνουν ρητή αναφορά στο εν λόγω θέμα. Ειδικότερα, στον υφολογικό οδηγό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (*Commission Style Guide*) παρέχονται γενικές οδηγίες για την αντιμετώπιση του θέματος αυτού (στις σελίδες 44 και 45²), ταυτόχρονα όμως επισημαίνεται ότι πρόκειται για **εξειλισμένο και ευαίσθητο τομέα της γλώσσας**.

Στο πλαίσιο αυτό, το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχει δραστηριοποιηθεί ενεργά και έχει αναλάβει πληθώρα και ποικιλία συγκεκριμένων πρωτοβουλιών (παρουσιάσεις, συνεδριάσεις, σεμινάρια, εργαστήρια κ.λπ.) για την προώθηση της συμπεριληπτικότητας στα έγγραφα μας.

Αυτή η μέριμνα για συμπεριληπτικότητα αφορά ιδίως τα **επικοινωνιακά ή πληροφοριακά έγγραφα** που απευθύνονται κυρίως στο ευρύ κοινό (π.χ. δελτία Τύπου, έγγραφα για το διαδίκτυο και για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, υλικό που χρησιμοποιείται σε εκπαιδευτικά σεμινάρια και παρουσιάσεις, αφίσες κ.λπ.) αλλά και τα εσωτερικά διοικητικά ή ενημερωτικά έγγραφα, καθώς επίσης τα έγγραφα που αφορούν προκηρύξεις κενών θέσεων, στα οποία πρέπει να γίνεται απολύτως σαφές ότι οι θέσεις που προκηρύσσονται δεν αφορούν μόνο άνδρες υποψηφίους.

Στις **νομικές πράξεις**, που πρέπει να χαρακτηρίζονται από απόλυτη σαφήνεια, απλότητα, ακρίβεια και συνεκτικότητα, η μέριμνα για συμπεριληπτικότητα επιδιώκεται **στο μέτρο του ουσιαστικά και νομοτεχνικά αναγκαίου και εφικτού** και δεν είναι ευχερής, υπό την έννοια ότι σε έγγραφα αυτού του ιδιαίτερου είδους δεν είναι πάντοτε δυνατή η χρήση όλων των λύσεων που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε έγγραφα άλλου είδους. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο προαναφερόμενο έγγραφο (*Πολυδεκτική επικοινωνία*) της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρεται ρητά ότι οι σχετικές οδηγίες **δεν** καλύπτουν τη νομοθεσία της ΕΕ, ενώ στον αντίστοιχο οδηγό του άλλου νομοθετικού οργάνου της Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, επισημαίνεται ότι η νομοθεσία **δεν προσφέρεται για ορισμένες συντακτικές λύσεις που αποσκοπούν στην εξασφάλιση ουδετερότητας ως προς το φύλο και που ενδεχομένως δημιουργούν ασάφεια ως προς τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το κείμενο** (όπως η εναλλαγή του αρσενικού

² Ωστόσο, οι οδηγίες αυτές αφορούν κυρίως την αγγλική γλώσσα, ως γλώσσα σύνταξης της συντριπτικής πλειονότητας των πρωτοτύπων των εγγράφων που παράγει η Ευρωπαϊκή Ένωση, και γι' αυτό δίνουν ιδίως έμφαση στη συμπεριληπτική χρήση των αντωνυμιών (θέμα καίριας εν προκειμένω σημασίας για τα αγγλικά) και λιγότερο σε άλλα σχετικά ζητήματα που προκύπτουν στα ελληνικά και σε άλλες γλώσσες.

και του θηλυκού τύπου αντί για τη χρήση του γενικού τύπου της αντωνυμίας ή η χρήση μόνο του θηλυκού τύπου σε ορισμένα έγγραφα και μόνο του αρσενικού σε άλλα).

Στην πράξη, η συμπεριληπτικότητα όσον αφορά τα φύλα μπορεί να εκφραστεί με τους ακόλουθους τρόπους, τόσο μεμονωμένα όσο και με συνδυασμό τους (ενδεικτική αναφορά):

- **Προσαρμογή της σύνταξης και των γραμματικών τύπων**, ώστε να αποφεύγεται η ευθεία αναφορά σε κάποιο γένος, π.χ.:

- Χρήση της παθητικής φωνής:

Η αίτηση υποβάλλεται εις διπλούν. (αντί: Ο αιτών υποβάλλει την αίτηση εις διπλούν.)

- Χρήση της **προστακτικής ή χρήση του β' προσώπου** (κατά κανόνα του πληθυντικού) στις άλλες εγκλίσεις, όταν το επιτρέπει το κείμενο:

Συμπληρώστε το έντυπο έως την Παρασκευή.

Πρέπει να συμπληρώσετε το έντυπο έως την Παρασκευή.

Το έντυπο πρέπει να συμπληρωθεί έως την Παρασκευή.

(αντί: Οι ενδιαφερόμενοι υποχρεούνται να συμπληρώσουν το έντυπο έως την Παρασκευή).

Αν ενδιαφέρεστε, επικοινωνήστε με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο... (αντί: Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να επικοινωνήσουν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο...).

- Χρήση **τύπων πληθυντικού** που είναι κοινοί και για τα δύο γραμματικά γένη:

Η προφορική εξέταση των επικρατέστερων υποψηφίων θα γίνει στις 5 Απριλίου. (αντί: Οι επικρατέστεροι υποψήφιοι θα εξεταστούν προφορικά στις 5 Απριλίου.)

Καθήκον των εισαγγελέων είναι να ασκούν την ποινική δίωξη (αντί: Καθήκον του εισαγγελέα είναι να ασκεί την ποινική δίωξη.)

Οι βουλευτές είναι υπόλογοι ενώπιον του ελληνικού λαού (αντί: Ο βουλευτής είναι υπόλογος έναντι του ελληνικού λαού.)

- Συνδυασμός των ανωτέρω λύσεων.

- **Χρήση** —όπου είναι δυνατόν— **συμπεριληπτικών όρων** στους οποίους δεν εκφράζεται φύλο, π.χ. πρόσωπο, άτομο, μέλος (του Κοινοβουλίου ή της Επιτροπής), ενδιαφερόμενα μέρη, μέλη προσωπικού, διευθυντικά, υπηρεσιακά (ή άλλα) στελέχη, ερευνητικό προσωπικό, εργατικό δυναμικό, αναγνωστικό κοινό, ο ελληνικός λαός (αντί: οι Έλληνες), πληθυσμός κ.λπ.

Αγροτική σύνταξη δικαιούται το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού. (αντί: Αγροτική σύνταξη δικαιούνται όλοι οι αγρότες.)

Το πολιτικό προσωπικό αυτής της χώρας είναι διεφθαρμένο. (αντί: Οι πολιτικοί αυτής της χώρας είναι διεφθαρμένοι.)

Ο ελληνικός λαός διακρίνεται για την εργατικότητά του. (αντί: Οι Έλληνες διακρίνονται για την εργατικότητά τους.)

Το μεταφραστικό δυναμικό των ενωσιακών οργάνων συρρικνώνεται. (αντί: Ο αριθμός των μεταφραστών των ενωσιακών οργάνων μειώνεται.)

- Προσθήκη της φράσης *άνδρες και γυναίκες* ή της φράσης *γυναίκες και άνδρες* στην κατάλληλη πτώση, όταν κρίνεται απαραίτητη η σχετική διευκρίνιση.

Αγροτική σύνταξη δικαιούται το σύνολο του αγροτικού πληθυσμού, άνδρες και γυναίκες.

Στο Ισραήλ η υποχρέωση στράτευσης ισχύει για όλους τους πολίτες, γυναίκες και άνδρες.

- Αντικατάσταση του γενικού αρσενικού τύπου και **εμφάνιση και των δύο γενών ολογράφως**, π.χ. ο μεταφραστής και η μεταφράστρια, ο χρήστης και η χρήστρια. Στην περίπτωση αυτή είναι δυνατή και η χρήση καθέτου μεταξύ των δύο γενών αντί του συμπλεκτικού συνδέσμου και, π.χ. ο μεταφραστής / η μεταφράστρια, ο χρήστης / η χρήστρια. Στο πλαίσιο αυτό υπάρχει επίσης η δυνατότητα είτε να προηγείται το θηλυκό είτε να εμφανίζονται και τα δύο γένη εναλλάξ εντός του ίδιου κειμένου (δηλαδή, άλλοτε να προηγείται το αρσενικό και άλλοτε το θηλυκό).

Προσλήφθηκαν εκατό νοσηλεύτριες και νοσηλευτές.

Οι εν λόγω νοσηλευτές και νοσηλεύτριες προσλήφθηκαν με διαγωνισμό.

- **Εμφάνιση και των δύο γενών με κάθετο και παύλα αλλά με συγκεκριμένη τη δεύτερη λέξη**, π.χ. ο/η μεταφραστής/-άστρια ή η/ο μεταφράστρια/-αστής.

Η πρακτική αυτή χρησιμοποιείται ήδη σε κάποιο βαθμό στα κείμενά μας, αλλά, όταν επαναλαμβάνεται πολλές φορές στο κείμενο ή, επιπλέον, προστίθεται και ο πληθυντικός αριθμός και ακολουθεί ρήμα (ενδεχομένως και αντωνυμίες), το έγγραφο γίνεται δυσανάγνωστο. Επισημαίνεται ότι, όταν ακολουθείται αυτή η πρακτική, **πρέπει να μπαίνουν μετά την παύλα, στη δεύτερη διαζευκτικώς αναφερόμενη λέξη, όσα γράμματα αλλάζουν σε σχέση με την πρώτη** (μπαίνουν και όσα γράμματα τονίζονται στην πρώτη λέξη, αλλά δεν τονίζονται στη δεύτερη, και αντιστρόφως). **Όταν τα γράμματα που αλλάζουν είναι πολλά, τότε είναι καλύτερο να αναγράφονται οι δύο διαζευκτικώς αναφερόμενες λέξεις ολογράφως.**

Η πρακτική της αναγραφής και των δύο γενών, ολογράφως ή μη, κατά περίπτωση, **ενδείκνυται στις προκηρύξεις διαγωνισμών, πλήρωσης κενών θέσεων κ.τ.ό., π.χ.:** Ζητούνται διορθωτές/διορθώτριες.

- Στο επίπεδο της **έμφυλης ορολογίας**, ενδείκνυται να αποφεύγονται, στο μέτρο του δυνατού, όροι που παραπέμπουν αποκλειστικά στον άνδρα. Χαρακτηριστικό και συχνά αναφερόμενο παράδειγμα τέτοιου όρου είναι ο όρος *επάνδρωση*, ο οποίος τείνει να αντικαθίσταται πλέον με τον όρο *στελεχωση*, εκτός αν είναι βέβαιο ότι αυτό που επανδρώνεται περιλαμβάνει όντως μόνο άνδρες (π.χ. μια συγκεκριμένη διαστημική πτήση, το πλήρωμα της οποίας αποτελείται μόνο από άνδρες)³.

³ Πάντως, έχει εκφραστεί η αντίρρηση ότι αυτή η αλλαγή ορολογίας είναι αδικαιολόγητη, με το επιχείρημα ότι στην προκειμένη περίπτωση το λεξικό μόρφημα {ανδρ-} ουδετεροποιείται σημασιολογικά ως προς το χαρακτηριστικό [+αρσενικό] και ότι, ως εκ τούτου, το ρήμα *επανδρώνω* και τα παράγωγά του μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο για άνδρες όσο και για γυναίκες [βλ., σχετικά, Θεοδοσία-Σούλα Παυλίδου, *Ασυμμετρίες γένους: Η μικρή διαφορά και οι μεγάλες της συνέπειες*, στο Παυλίδου, Θ.-Σ. 2006. Γλώσσα-γένος-φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα, 2η έκδ., επιμ. Θ.-Σ. Παυλίδου, σ. 15-64. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη)]. Έχει, επίσης, επισημανθεί ότι το *στελεχώνω* και το αντίστοιχο ουσιαστικό *στέλεχος* αφορούν κυρίως την κάλυψη ιεραρχικά ανώτερων θέσεων, ενώ το *επανδρώνω* είναι ουδέτερο από την άποψη της κοινωνικής ιεραρχίας, πράγμα που σημαίνει ότι η χρήση του πρώτου αντί του δεύτερου συνεπάγεται γενίκευση της έννοιας του *στελεχώνω*. Στα επιχειρήματα αυτά αντιπαρατίθεται η άποψη ότι το *στελεχώνω* έχει το πλεονέκτημα ότι χαρακτηρίζεται από σημασιολογική αμεροληψία προς τα δύο φύλα, κάτι που δεν συμβαίνει στην περίπτωση του *επανδρώνω*, το οποίο έχει ανδροκρατικό σημασιολογικό πυρήνα (βλ., σχετικά, Παναγιώτα Στεφανάκου, *Γλώσσα και φύλο: Η έμφυλη έκφραση στο ελληνικό γλωσσικό σύστημα όπως αποτυπώνεται στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Μ. Τριανταφυλλίδη*, σ. 42). Τέλος, πρόβλημα δημιουργεί το γεγονός ότι η τάση για εξοβελισμό του όρου *επανδρώνω* θα έπρεπε κανονικά να συμπαρασύρει και καθιερωμένους όρους που περιλαμβάνουν τη μετοχή *επανδρωμένος* (*επανδρωμένο* ή *μη επανδρωμένο*)

Άλλο, σχετικά πρόσφατο παράδειγμα είναι ο όρος *τεκνοθεσία*, ο οποίος έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται σε κάποια έκταση αντί του καθιερωμένου όρου *υιοθεσία*, προκειμένου να είναι σαφές ότι η διαδικασία αυτή δεν αφορά μόνο γιους αλλά και θυγατέρες⁴. Για όρους σαν αυτούς οι μεταφράστριες και οι μεταφραστές μας πρέπει να ακολουθούν τις αποφάσεις που λαμβάνονται από τα αρμόδια όργανα του Τμήματος (Ομάδα Τυποποίησης Ορολογίας, Ελληνικό Δίκτυο Ορολογίας, Κύκλος Ποιότητας).

- Όσον αφορά τα **θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά**, δηλαδή τα ουσιαστικά που δηλώνουν τη θηλυκή εκδοχή μιας ιδιότητας ή ενός τίτλου επαγγέλματος ή αξιώματος και τα οποία αποτελούν ζήτημα που απασχολεί σε σημαντικό βαθμό τη συζήτηση για τη συμπεριληπτική γλώσσα, ο σχετικός προβληματισμός εστιάζεται κυρίως στο ζήτημα της θηλυκοποίησης των λεγόμενων επίκοινων ονομάτων, δηλαδή των ουσιαστικών που έχουν τον ίδιο τύπο για τη δήλωση των δύο φύλων (π.χ. *ξεναγός, φιλόλογος, γραμματέας, ταμίας* κ.λπ.).

Σε πολύ γενικές γραμμές⁵, τα θηλυκά επαγγελματικά που προέρχονται από αρσενικά σε *-ος* και *-ός* εκφράζονται κατά κανόνα μέσω του επίκοινου τύπου (π.χ. *δερματολόγος, αρθρογράφος, κτηνίατρος* κ.λπ.), με ελάχιστες εξαιρέσεις (με πιο χαρακτηριστική τη νοσοκόμα), στις οποίες, ως επί το πλείστον, ο σχηματισμός των θηλυκών επαγγελματικών με σημαδεμένη ως προς το γένος κατάληξη (π.χ. *αστυνομικά, δημαρχίνα, εμπόρισα* κ.λπ.) φαίνεται να χρησιμοποιείται σε ανεπίσημο ύφος και να μην έχει καν την αποδοχή των γυναικών που ασκούν τα συγκεκριμένα επαγγέλματα ή κατέχουν τα συγκεκριμένα αξιώματα.

Τα θηλυκά επαγγελματικά που προέρχονται από αρσενικά σε *-ας* εκφράζονται σε σημαντικό ποσοστό μέσω του επίκοινου τύπου (π.χ. *γραμματέας, εισαγγελέας, διερμηνέας, ταμίας* κ.λπ.), υπάρχουν όμως και κάποια (κυρίως αυτά που προέρχονται από αρσενικά σε *-ιστας*) που σχηματίζουν κανονικά το θηλυκό με σημαδεμένη ως προς το γένος κατάληξη (π.χ. *κιθαρίστρια, τενίστρια* κ.λπ.). Σε όσα εκφράζονται μέσω του επίκοινου τύπου υπάρχει αμηχανία όσον αφορά τον σχηματισμό της γενικής του ενικού (της *εισαγγελέα, της ταμία*), η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι στο μορφολογικό σύστημα της γλώσσας μας πρέπει να υπάρχει κατά κανόνα /s/ στη γενική ενικού των θηλυκών (η *σελήνη, της σελήνης*). Για τον λόγο αυτόν έχει προταθεί, ιδίως στην περίπτωση των θηλυκών σε *-έας* (π.χ. *εισαγγελέας*), η χρήση της λόγιας γενικής ενικού *-έως* (της *εισαγγελέως* αντί της *εισαγγελέα*). Η λύση αυτή συνιστάται να εφαρμόζεται και στα έγγραφα που παράγει η υπηρεσία μας.

Αντίθετη είναι η κατάσταση που επικρατεί όσον αφορά τα θηλυκά επαγγελματικά που προέρχονται από αρσενικά σε *-ης* και *-ής*. Πράγματι, τα θηλυκά επαγγελματικά αυτής της κατηγορίας, στη μεγάλη πλειονότητά τους, σχηματίζονται κανονικά με σημαδεμένη ως προς το

αεροσκάφος, επανδρωμένη πτήση, επανδρωμένο όχημα κ.λπ.). Στις περιπτώσεις αυτές, προτείνεται εναλλακτικά, αντί των όρων *επανδρωμένος* ή *μη επανδρωμένος*, η χρήση των όρων με *πλήρωμα* ή *χωρίς πλήρωμα*, αντιστοίχως.

⁴ Και για την αλλαγή αυτήν έχουν διατυπωθεί σοβαρές ενστάσεις με αξιόλογα επιχειρήματα: ότι η ετυμολογική διαφάνεια του όρου έχει χαθεί και, επομένως, με τον όρο *υιοθεσία* κανείς δεν σκέφτεται ότι η διαδικασία αφορά μόνο άρρενες [όπως κανείς δεν σκέφτεται ότι παντρεύονται (υπ-ανδρεύονται) μόνο οι γυναίκες]: ότι το ρήμα *υιοθετώ* έχει πάρει και μεταφορικές σημασίες (π.χ., η κυβέρνηση *υιοθέτησε* τις προτάσεις της επιτροπής *λοιμωξιολόγων*), στις οποίες η χρήση του είναι ενίοτε γλωσσικά αναγκαία και, εν πάση περιπτώσει, δυσαναπλήρωτη: ότι η υιοθέτηση αυτής της λογικής θα έπρεπε να συμπερασθεί στο εδώλιο, με απειλούμενη ποινή τον εξοβελισμό, και άλλους «έμφυλους» όρους, όπως *μητρική γλώσσα, θυγατρική εταιρεία* κ.λπ. (βλ. σχετικά άρθρα του Νίκου Σαραντάκου, με τίτλο *Υιοθεσία, παιδοθεσία, τεκνοθεσία*, στον ιστότοπό του και στην εφημερίδα *Αυγή*): ότι μια φράση του τύπου *Αυτή η οικογένεια υιοθέτησε δύο κορίτσια* θα ξένιζε πολύ λιγότερο (έως καθόλου) από μια φράση του τύπου *Αυτή η οικογένεια τεκνοθέτησε (ή παιδοθέτησε) δύο κορίτσια*.

⁵ Για λεπτομερή ανάλυση, βλ. την ανακοίνωση της Άννας Ιορδανίδου και της Έλενας Μάντζαρη με τίτλο *Τα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά: Γλωσσική χρήση και τυποποίηση*, ΕΛΕΤΟ – 5ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» Λευκωσία, Κύπρος, 13-15 Νοεμβρίου 2005.

γένος κατάληξη (π.χ. μεταφράστρια, αναθεωρήτρια, γυμνάστρια, πωλήτρια, αγρότισσα, αριστοκράτισσα κ.λπ.). Υπάρχουν, όμως, και κάποια τα οποία, όπως αναφέρουν η Άννα Ιορδανίδου και η Έλενα Μάντζαρη στην προαναφερόμενη ανακοίνωσή τους, αντιστέκονται στην καθιέρωση του σημαδεμένου θηλυκού επιθέματος, με αποτέλεσμα την επικράτηση του επίκοινου τύπου. Πρόκειται κυρίως για όρους που αναφέρονται σε ανώτερες θέσεις και αξιώματα της πολιτειακής, στρατιωτικής, δικαστικής και ακαδημαϊκής ιεραρχίας, όπως η νομάρχης (αντί η νομάρχισσα ή η νομαρχίνα), η δικαστής (αντί η δικάστρια), η βουλευτής (αντί η βουλευτίνα ή η βουλευτριά), η εφέτης, η πρωτοδίκης, η κοσμήτορας (αντί η κοσμητόρισσα) κ.λπ. Και στην περίπτωση αυτή υπάρχει συχνά η αίσθηση ότι οι σημαδεμένοι ως προς το γένος τύποι δεν συγκεντρώνουν την αποδοχή των γυναικών που ασκούν τα συγκεκριμένα επαγγέλματα ή κατέχουν τα συγκεκριμένα αξιώματα. Τέλος, υπάρχουν στην κατηγορία αυτή και λίγα θηλυκά επαγγελματικά ουσιαστικά που μπορούν να σχηματιστούν με ποικιλία καταλήξεων, συμπεριλαμβανομένης της λόγιας κατάληξης -ις (σκηνοθέτις, αλλά και σκηνοθέτιδα, σκηνοθέτρια ή ακόμη και σκηνοθέτισσα, καλλιτέχνις, αλλά στη γενική της καλλιτέχνιδας, αντί του λογικά αναμενόμενου λόγιου καλλιτέχνιδος, συνεργάτις, στη γενική της συνεργάτιδας κ.λπ.).

Τέλος, στα **πολυλεκτικά σύνθετα επαγγελματικά ουσιαστικά** (π.χ., στο αρσενικό: τοπογράφος μηχανικός, προγραμματιστής-αναλυτής, πρόεδρος εφετών, γενικός γραμματέας, γενικός διευθυντής, επίκουρος καθηγητής κ.λπ.) ακολουθούνται αναλογικά οι πρακτικές και οι κανόνες που ισχύουν και για τα μονολεκτικά επαγγελματικά ονόματα (αντίστοιχα, στο θηλυκό: τοπογράφος μηχανικός, προγραμματίστρια-αναλύτρια, πρόεδρος εφετών, γενική γραμματέας, γενική διευθύντρια, επίκουρη καθηγήτρια κ.λπ.).

Όσον αφορά τη συμπεριληπτικότητα και την προσεκτική διατύπωση σε σχέση με άτομα που ανήκουν σε συγκεκριμένες **κοινωνικές, φυλετικές, εθνοτικές ή άλλες ομάδες**, το ζήτημα τοποθετείται επίσης κυρίως στο επίπεδο της ορολογίας. Πρόκειται για όρους όπως: άτομα με αναπηρία αντί του όρου ανάπηροι (ώστε να αποφεύγεται η ταύτιση ανθρώπου και αναπηρίας), άτομα με αυτισμό αντί του όρου αυτιστικοί, άτομα με ψυχική νόσο αντί των όρων ψυχασθενείς ή ψυχοπαθείς (βλ. <https://www.diplasi.org/>, Γλώσσα που πληγώνει, γλώσσα που σέβεται), σεξουαλική εργασία και σεξουαλικά εργαζόμενος/-η αντί των όρων πορνεία, πόρνη, εκδιδόμενος/-η και ιερόδουλη, τέκνα χωρίς γάμο των γονέων τους αντί του όρου εξώγαμα τέκνα, αντικανονικοί (ή παράτυποι) μετανάστες αντί του όρου παράνομοι μετανάστες, Ρομά αντί των όρων Τσιγγάνοι ή Αθίγγανοι ή Γύφτοι κ.λπ. Ειδικότερα, ενδείκνυται να λαμβάνεται δεόντως υπόψη, στο πλαίσιο της λογικής και χωρίς αδικαιολόγητες υπερβολές, και ο τρόπος με τον οποίο επιθυμούν να αυτοπροσδιορίζονται τα άτομα που ανήκουν στις εν λόγω ομάδες. Σε κάθε περίπτωση, οι μεταφράστριες και οι μεταφραστές μας πρέπει να ακολουθούν και στο σημείο αυτό τις αποφάσεις των αρμόδιων οργάνων του Τμήματος.

Γενικότερα, στα θέματα αυτά, στα οποία υπεισέρχονται ενίοτε και ιδεολογικές ή ακόμη και πολιτικές παράμετροι, συνιστάται να πρωτανεύει, αφενός, ανοιχτό και προοδευτικό πνεύμα αλλά, αφετέρου, και σύνεση, ώστε να βρίσκεται πάντοτε η καταλληλότερη και πλέον ισορροπημένη λύση, διότι η συμπεριληπτική γλώσσα έχει περισσότερες πιθανότητες να γίνει αποδεκτή όταν είναι φυσική και αβίαστη. Εξάλλου, δεν πρέπει να λησμονείται ότι σε τέτοιες περιπτώσεις οι υπερβολές ενδέχεται να οδηγήσουν σε αποτελέσματα αντίθετα από τα επιδιωκόμενα με τις ρυθμιστικές παρεμβάσεις για την εξάλειψη του γλωσσικού σεξισμού και στον εκφυλισμό των σχετικών προσπαθειών σε απλές ετικέτες πολιτικής ορθότητας ή υποκριτικού ευφημισμού (Παυλίδου, ό.π.). Πρόκειται για δύσκολο αγώνα μακράς πνοής, που απαιτεί επιμονή και υπομονή και στον οποίο κάθε νίκη, μικρότερη ή μεγαλύτερη, έχει την αξία και τη σημασία της.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ένας μεταγραφικός πονοκέφαλος

ΤΗΣ ΘΕΩΝΗΣ ΧΑΒΕΛΑ

Πώς η προσθήκη του δεύτερου επωνύμου του ύπατου εκπροσώπου της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας στη σελίδα του τάραξε τα ήρεμα νερά της εργασιακής μεταφραστικής καθημερινότητας.

Η μεταγραφή ξένων ονομάτων, ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων, στα ελληνικά αποτελεί πεδίο μεγάλων αντιπαραθέσεων —ή και μαχών θα έλεγε κανείς! Αναπόδραστα, πρόκειται για ένα ζήτημα που απασχολεί τις μεταφράστριες και τους μεταφραστές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τόσο σε καθημερινή βάση, ιδίως για κείμενα που απευθύνονται στο ευρύ κοινό και στα οποία χρησιμοποιείται δημοσιογραφικός λόγος, οπότε και αποφεύγεται η γραφή ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων μόνο με το λατινικό αλφάβητο, όσο και κάθε πέντε χρόνια, όταν και εκλέγεται το νέο Σώμα των επιτρόπων (βλ. τον σχετικό πίνακα με τα μέλη της σημερινής Επιτροπής).

Σύμφωνα με τον Οδηγό του τμήματος ελληνικής γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «οι απόψεις που εκφράζονται σχετικά με το θέμα αυτό παρουσιάζουν πολύ μεγάλη διάσταση, αφού κυμαίνονται από την πλήρη **απλογράφηση** των ονομάτων αυτών στα ελληνικά έως την απόλυτη **αντιστρεψιμότητα** της γραφής τους, με όλες τις πιθανές ενδιάμεσες παραλλαγές (ο όρος αντιστρεψιμότητα σημαίνει ότι η γραφή του ξενικού ανθρωπωνυμίου ή τοπωνυμίου πρέπει να είναι τέτοια που να μπορεί να μας οδηγήσει, “αναστρεφόμενη” από την ελληνική απόδοση, όσο πιο κοντά γίνεται στην πραγματική μορφή του ξένου ονόματος¹).

Η θέση την οποία υιοθετεί ο Οδηγός όσον αφορά το δίλημμα **απλογράφηση ή αντιστρεψιμότητα** είναι σαφής: υιοθετείται η επιλογή της **απλογράφησης** για δύο κυρίως λόγους. Καταρχάς, η δυνατότητα του ελληνόφωνου αναγνώστη να αναχθεί στην ξένη γραφή του ανθρωπωνυμίου ή του τοπωνυμίου μέσω της ελληνικής γραφής (ακόμη και αν υποτεθεί ότι η αναγωγή αυτή είναι πάντοτε δυνατή, πράγμα τουλάχιστον αμφίβολο) δεν έχει κανένα νόημα. Πράγματι, τι θα κερδίσει ο ελληνόφωνος αναγνώστης αν, μέσω της ελληνικής γραφής, συμπεράνει ότι το Ρέικιαβικ (αντιστρεψιμότητα: Ρέυκιαβικ) γράφεται στα ισλανδικά με y (Reykjavík) ή —για να αναφέρουμε ένα ποδοσφαιρικό παράδειγμα— ότι ο Γκαλέτι (αντιστρεψιμότητα: Γκαλλέτι) γράφεται στα αργεντινοϊσπανικά με δύο l και δύο t (Galletti); Απολύτως τίποτε. Ακόμη και αν υποτεθεί ότι θα θελήσει ίσως να αναζητήσει πληροφορίες για το ένα ή άλλο τοπωνύμιο ή ανθρωπωνύμιο σε ξένους ιστοτόπους, δεν θα έχει πρόβλημα, γιατί, ακόμη και αν το γράψει λανθασμένα, οι σύγχρονες μηχανές αναζήτησης θα του προτείνουν αυτόματα τη σωστή ξένη γραφή, ιδίως μάλιστα αν εξειδικεύσει την έρευνά του με ελάχιστα πρόσθετα προσδιοριστικά στοιχεία.

Επιπλέον, όμως, η αναγωγή αυτή είναι σε πολλές περιπτώσεις αδύνατη (και γι' αυτό έχει χαρακτηριστεί φενάκη από τον Νίκο Λίγγρη, σε σχετικό σημειώμά του στο φόρουμ Lexilogia²), δεδομένου ότι η σχέση μεταξύ των ελληνικών και των αντίστοιχων ξένων γραφημάτων δεν είναι αμφιμονοσήμαντη. Για παράδειγμα, όπως επισημαίνει ο Γ. Παπαναστασίου (Νεοελληνική ορθογραφία, σ. 416), το γράφημα <αι> αντιπροσωπεύει τα ξένα <ai>, π.χ. Βερλαίν <γαλλ. Verlaine· <oe>, π.χ. Γκαίτε <γερμ. Goethe· <ö>, π.χ. Γκαίριγκ <γερμ. Göring· <a>, π.χ. Κάιμπριτζ <αγγλ. Cambridge). Επομένως, όταν ο ελληνόφωνος αναγνώστης διαβάσει τη λέξη Κάιμπριτζ, γιατί να οδηγηθεί στη σωστή ξένη γραφή Cambridge και όχι, π.χ., στη λανθασμένη Caimbridge;

¹ Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, Αντιστρεψιμότητα και όχι απλογράφηση, Το Βήμα, 9 Νοεμβρίου 1997.

² Η μεταγραφή των ξένων κύριων ονομάτων και η φενάκη της αντιστρεψιμότητας, <https://www.lexilogia.gr/>.

Για τους λόγους αυτούς ο Οδηγός απορρίπτει την επιλογή της αντιστρεψιμότητας και τάσσεται υπέρ της απλογράφησης. Δέχεται, όμως, ότι η απλογράφηση πρέπει να υποχωρεί σε μία περίπτωση: όταν η μη απλογραφημένη απόδοση του ενός ή του άλλου ανθρωπωνυμίου ή τοπωνυμίου είναι από παλιά καθιερωμένη και αναμφισβήτητα παγιωμένη στην ορθογραφική συνείδηση των χρηστών της γλώσσας μας.»

Μια εξίσου σημαντική πτυχή του θέματος αυτού είναι το κατά πόσον η μεταγραφή του ονόματος θα αντικατοπτρίσει την προφορά του στην αρχική γλώσσα. Στο πλαίσιο αυτό, ας δούμε ένα πρακτικό παράδειγμα. Η συζήτηση ξεκίνησε όταν στη σελίδα του Τζουζέπ Μπορέλ (https://ec.europa.eu/commission/commissioners/2019-2024/borrell-fontelles_en) προστέθηκε το δεύτερο επώνυμό του, Fontelles, το οποίο δεν είχε συμπεριληφθεί στην αρχική μεταγραφή των ονομάτων των επιτρόπων.

Η μεταγραφή του ονόματος Fontelles σε IPA, όπως προκύπτει από τη γαλλική σελίδα της Βικιπαίδειας³ για τον εν λόγω επίτροπο, είναι [fun'teləs] και οι επιλογές για την ελληνική μεταγραφή πολλές: Φουντέλιας, Φουντέλιες, Φοντέλιες. Για να βρεθεί, λοιπόν, λύση επιστρατεύτηκε αρχικά η τεχνολογία και συγκεκριμένα η ιστοσελίδα Forvo (<https://forvo.com/>), στην οποία φυσικοί ομιλητές διαφόρων γλωσσών προφέρουν λέξεις στη γλώσσα τους (<https://forvo.com/word/fontelles/>). Στην προκειμένη περίπτωση, το εν λόγω εργαλείο δεν αποδείχθηκε ιδιαίτερα διαφωτιστικό, μιας και οι δύο προφορές που προσφέρονται είναι διαφορετικές.

Μια άποψη που διατυπώθηκε είναι ότι, επειδή είχαμε δεχτεί την κώφωση (δηλαδή την προφορά του άτονου «ο» ως «ου») στο μικρό όνομα του εν λόγω επιτρόπου, είχαμε μεταγράψει δηλαδή το Josep ως Τζουζέπ, θα πρέπει να κάνουμε το ίδιο και στο δεύτερο επίθετό του ώστε να μην υπάρχει ανακολουθία, δηλαδή να μεταγράψουμε με «ου» και όχι με «ο». Ως προς την τελευταία συλλαβή, επειδή το φωνήεν ακούγεται ως κάτι μεταξύ «ε» και «α», προκρίθηκε να κρατήσουμε το «ε» για να υπάρχει ακολουθία με τη γραφή του στο λατινικό αλφάβητο. Μία ψήφος για το «Φουντέλιες» λοιπόν!

Καταλυτική για την τελική απόφαση ήταν η ακόλουθη ανάλυση της συναδέλφου Κατερίνας Λαμπρούση:

1. Αν υιοθετηθεί μια καθαρά φωνολογική μεταγραφή, θα πρέπει να γραφτεί «Φοντέλιες».
2. Αν η προσέγγισή μας είναι μικτή, δηλ. κυρίως φωνητική μεταγραφή, αλλά χωρίς μεγάλες αποκλίσεις από τη φωνολογία (=την ορθογραφία του πρωτοτύπου), τότε:
 - Στη σελίδα της Βικιπαίδειας για την καταλανική φωνολογία (https://en.wikipedia.org/wiki/Catalan_phonology) βλέπουμε ότι όσον αφορά το άτονο φώνημα /o/ υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες προφοράς στα καταλανικά. Έτσι, αφού η προφορά του συγκεκριμένου φωνήεντος κυμαίνεται ανάλογα με τη διάλεκτο (ανατολικά vs δυτικά καταλανικά), οι ίδιοι οι Καταλανοί το προφέρουν, ανάλογα με τη διάλεκτό τους, είτε [u] είτε [o / ɔ]. Αν θέλαμε να το πάμε στα άκρα, θα έπρεπε να δούμε πώς προφέρεται το όνομα αυτό στο χωριό που γεννήθηκε ο εν λόγω επίτροπος ή να δούμε πώς το προφέρει ο ίδιος. Πάντως, είναι σαφές ότι υπάρχει μεγαλύτερη τάση προς την κώφωση του άτονου /o/ (γενικευμένη στα ανατολικά καταλανικά, υπό όρους στα δυτικά). Σ' αυτή τη βάση, θα πρέπει να προτιμήσουμε τη μεταγραφή «Φουντ...».
 - Αν για κάποιον λόγο θεωρηθεί ότι το όνομα πρέπει να προφέρεται σύμφωνα με τους κανόνες των δυτικών καταλανικών (λόγω ίσως της καταγωγής του Μπορέλ ή για άλλους κανονιστικούς λόγους), κάτι δεν στέκει: γιατί, σύμφωνα με τους κανόνες αυτούς, θα έπρεπε να υπήρχε η φωνητική μεταγραφή [fon'teləs] ή [fɔn'teləs] ως «κανονιστικά ορθότερη».
 - Ύστερα, όσον αφορά το τελευταίο φωνήεν, το [ə], πρόκειται για το «κεντρικό» φωνήεν, το schwa των παλιών γερμανιστών, το οποίο είναι, κατά κάποιο τρόπο, η ακύρωση (ή η σύνθεση) όλων των άλλων φωνηέντων. Δηλαδή, θεωρητικά, είτε «α» το μεταγράψουμε είτε «ε» είναι το ίδιο. Απλά, με βάση τη δική μου γλωσσική πείρα ως εκ γενετής ομιλήτριας των ελληνικών, τα schwa των διαφόρων γλωσσών

³ https://fr.wikipedia.org/wiki/Josep_Borrell

(μεταξύ των οποίων και των γαλλικών και των γερμανικών) ακούγονται «ε», όχι «α» –και εξάλλου, για τα γαλλικά, τα μεταγράφουμε και τα λέμε «ε» (όταν δεν εκπίπτουν εντελώς, π.χ. σεμιζιέ, μεσιέ).

- Ακόμη, αφού ακολουθούμε μικτή προσέγγιση, στην επιλογή της μεταγραφής «ε» (Φουντέλιες) αντί για «α» (Φουντέλιες), συνηγορεί επίσης και η φωνολογία, με την έννοια ότι η ορθογραφία του ονόματος στο πρωτότυπο μαρτυρεί το προγενέστερο στάδιο της γλώσσας, όπου το φώνημα ήταν προφανώς /e/ και όχι /a/, ειδάλλως το όνομα θα γραφόταν Fontellas.

Έτσι, ο κύβος ερρίφθη για το «Φουντέλιες»!

Επιτροπή φον ντερ Λάιεν: για μια Ένωση που επιδιώκει περισσότερα

Ursula von der Leyen von der Leyen	Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν φον ντερ Λάιεν
Frans Timmermans Timmermans	Φρανς Τίμερμανς Τίμερμανς
Executive Vice-President for the European Green Deal	εκτελεστικός αντιπρόεδρος για την Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία
European Green Deal	Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία
Margrethe Vestager Vestager	Μαργκρέιτε Βέστεϊγιερ Βέστεϊγιερ
Executive Vice-President for a Europe fit for the Digital Age	εκτελεστική αντιπρόεδρος για μια Ευρώπη Έτοιμη για την Ψηφιακή Εποχή
A Europe Fit for the Digital Age	Μια Ευρώπη έτοιμη για την ψηφιακή εποχή
Valdis Dombrovskis Dombrovskis	Βάλντις Ντομπρόβσκις Ντομπρόβσκις
Executive Vice-President for an Economy that works for People	εκτελεστικός αντιπρόεδρος για μια Οικονομία στην Υπηρεσία των Ανθρώπων
An Economy that Works for People	Μια οικονομία στην υπηρεσία των ανθρώπων
Josep Borrell Borrell	Τζουζέπ Μπορέλ Μπορέλ
High Representative of the Union for Foreign Policy and Security Policy/Vice-President of the European Commission High Representative	ύπατος εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας / αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ύπατος εκπρόσωπος
Maroš Šefčovič Šefčovič	Μάρος Σέφτσοβιτς Σέφτσοβιτς
Vice-President for Interinstitutional Relations and Foresight	αντιπρόεδρος για τις Διοργανικές Σχέσεις και τη Διερεύνηση Προοπτικών
Interinstitutional Relations and Foresight	Διοργανικές Σχέσεις και Διερεύνηση Προοπτικών
Věra Jourová Jourová	Βιέρα Γιούροβα Γιούροβα
Vice-President for Values and Transparency	αντιπρόεδρος για θέματα Αξιών και Διαφάνειας
Values and Transparency	Αξίες και Διαφάνεια
Dubravka Šuica Šuica	Ντούμπραβκα Σούιτσα Σούιτσα
Vice-President for Democracy and Demography	αντιπρόεδρος για θέματα Δημοκρατίας και Δημογραφίας
Democracy and Demography	Δημοκρατία και Δημογραφία
Margaritis Schinas Schinas	Μαργαρίτης Σχοινάς Σχοινάς
Vice-President for Promoting the European Way of Life	αντιπρόεδρος για την Προώθηση του Ευρωπαϊκού Τρόπου Ζωής μας
Promoting our European Way of Life	Προώθηση του Ευρωπαϊκού Τρόπου Ζωής μας
Johannes Hahn Hahn	Γιοχάνες Χαν Χαν
Commissioner for Budget and Administration	επίτροπος Προϋπολογισμού και Διοίκησης
Budget and Administration	Προϋπολογισμός και Διοίκηση
Mariya Gabriel Gabriel	Μαρίγια Γκαμπριέλ Γκαμπριέλ
Commissioner for Innovation, Research, Culture and Youth	επίτροπος Καινοτομίας, Έρευνας, Πολιτισμού, Εκπαίδευσης και Νεολαίας
Innovation, Research, Culture, Education and Youth	Καινοτομία, Έρευνα, Πολιτισμός, Εκπαίδευση και Νεολαία
Nicolas Schmit Schmit	Νικολά Σμιτ Σμιτ
Commissioner for Jobs and Social Rights	επίτροπος Απασχόλησης και Κοινωνικών Δικαιωμάτων
Jobs and Social Rights	Απασχόληση και Κοινωνικά Δικαιώματα
Paolo Gentiloni Gentiloni	Πάολο Τζεντιλόνι Τζεντιλόνι
Commissioner for Economy	επίτροπος Οικονομίας
Economy	Οικονομία

Janusz Wojciechowski Wojciechowski	Γιάνους Βοϊτσεχόφσκι Βοϊτσεχόφσκι
Commissioner for Agriculture	επίτροπος Γεωργίας
Agriculture	Γεωργία
Thierry Breton Breton	Τιερί Μπρετόν Μπρετόν
Commissioner for the Internal Market	επίτροπος Εσωτερικής Αγοράς
Internal Market	Εσωτερική Αγορά
Elisa Ferreira Ferreira	Ελίζα Φερέιρα Φερέιρα
Commissioner for Cohesion and Reforms	επίτροπος Συνοχής και Μεταρρυθμίσεων
Cohesion and Reforms	Συνοχή και Μεταρρυθμίσεις
Stella Kyriakides Kyriakides	Στέλλα Κυριακίδου Κυριακίδου
Commissioner for Health and Food Safety	επίτροπος Υγείας και Ασφάλειας των Τροφίμων
Health and Food Safety	Υγεία και Ασφάλεια των Τροφίμων
Didier Reynders Reynders	Ντιντιέ Ρεντέρς Ρεντέρς
Commissioner for Justice	επίτροπος Δικαιοσύνης
Justice	Δικαιοσύνη
Helena Dalli Dalli	Χέλενα Ντάλι Ντάλι
Commissioner for Equality	επίτροπος Ισότητας
Equality	Ισότητα
Ylva Johansson Johansson	Ίλβα Γιούανσον Γιούανσον
Commissioner for Home Affairs	επίτροπος Εσωτερικών Υποθέσεων
Home Affairs	Εσωτερικές Υποθέσεις
Janez Lenarčič Lenarčič	Γιάνες Λέναρτσιτς Λέναρτσιτς
Commissioner for Crisis Management	επίτροπος Διαχείρισης Κρίσεων
Crisis Management	Διαχείριση Κρίσεων
Adina Vălean Vălean	Αντίνα Βαλεάν Βαλεάν
Commissioner for Transport	επίτροπος Μεταφορών
Transport	Μεταφορές
Olivér Várhelyi Várhelyi	Όλιβερ Βάρχεϊ Βάρχεϊ
Commissioner for Neighbourhood and Enlargement	επίτροπος Γειτονίας και Διεύρυνσης
Neighbourhood and Enlargement	Γειτονία και Διεύρυνση
Jutta Urpilainen Urpilainen	Γιούτα Ουρπιλάινεν Ουρπιλάινεν
Commissioner for International Partnerships	επίτροπος Διεθνών Εταιρικών Σχέσεων
International Partnerships	Διεθνείς Εταιρικές Σχέσεις
Kadri Simson Simson	Κάντρι Σίμσον Σίμσον
Commissioner for Energy	επίτροπος Ενέργειας
Energy	Ενέργεια
Virginijus Sinkevičius Sinkevičius	Βιργκίνιους Σινκέβιτσιους Σινκέβιτσιους
Commissioner for the Environment, Oceans and Fisheries	επίτροπος Περιβάλλοντος, Ωκεανών και Αλιείας
Environment, Oceans and Fisheries	Περιβάλλον, Ωκεανοί και Αλιεία
Mairead McGuinness McGuinness	Μαρέιντ Μαγκίνες Μαγκίνες
Commissioner for Financial Services, Financial Stability and Capital Markets Union	επίτροπος Χρηματοπιστωτικών Υπηρεσιών, Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και Ένωσης Κεφαλαιαγορών
Financial services, financial stability and Capital Markets Union	Χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, χρηματοπιστωτική σταθερότητα και ένωση κεφαλαιαγορών

ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Μετανάστευση και ζήτηματα ορολογίας

ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΠΑΠΑΚΑΛΟΥ

Σε μια εποχή κατά την οποία το προσφυγικό και το μεταναστευτικό ζήτημα βρίσκονται στο επίκεντρο των γεγονότων, αποτελώντας τη μεγαλύτερη πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Ένωση, η σχετική με τα θέματα αυτά ορολογία αποκτά με τη σειρά της ιδιαίτερη σημασία. Είναι σκόπιμο και θεμιτό να χρησιμοποιούνται όροι όπως «λαθρομετανάστευση» και «λαθρομετανάστης», παρά το αρνητικό σημασιολογικό περιεχόμενό τους και το γεγονός ότι απαξιώνουν τα άτομα τα οποία χαρακτηρίζουν; Πώς θα έπρεπε να αποδοθούν στα ελληνικά όροι όπως “*illegal/irregular immigration*” και “*illegal/irregular immigrant*” (EN) ή «*immigration illégale/irrégulière/clandestine*» (FR);

I. Ένα ζήτημα πρωτίστως πολιτικό

Πρέπει να επισημανθεί ευθύς εξαρχής ότι οι επιλογές ορολογίας στον τομέα της μετανάστευσης αποτελούν ζήτημα πρωτίστως πολιτικό. Το ίδιο το δίκαιο αποτελεί έκφραση πολιτικών επιλογών, είτε εκφράζοντας στις διατάξεις του την κρατούσα εντός μιας κοινωνίας αντίληψη είτε ενισχύοντας τις αντιλήψεις εκείνες που προκρίνει ο νομοθέτης. Παρομοίως, η ορολογία που χρησιμοποιείται εξυπηρετεί αντίστοιχους σκοπούς, ενισχύοντας και ενθαρρύνοντας μία τάση (ακόμη και αν αυτή είναι η ουδετερότητα). Ως εκ τούτου η επιλογή της προσήκουσας ορολογίας στον τομέα της μετανάστευσης είναι ζήτημα τόσο νομικής ακρίβειας όσο και βέλτιστων πολιτικών επιλογών.

A. Τα τελευταία χρόνια οι όροι «λαθρομετανάστευση» και «λαθρομετανάστης» έχουν υποστεί σαφέστατη και ραγδαία σημασιολογική δεινωση¹. Πολιτικές ομάδες με ιδεολογία εντόνως ξενοφοβική και ενίοτε απροκάλυπτα ρατσιστική έχουν οικειοποιηθεί τους όρους αυτούς, τους οποίους χρησιμοποιούν συλλήβδην για τους εισελθόντες και διαμένοντες στη χώρα αλλοδαπούς που προέρχονται από τρίτες χώρες, χωρίς καμία διάκριση αναλόγως της συγκεκριμένης περίπτωσης (αν δηλαδή πρόκειται για αιτούντες άσυλο, άτομα στα οποία έχει αναγνωρισθεί η ιδιότητα του πρόσφυγα ή τα οποία έχουν υπαχθεί στο καθεστώς επικουρικής διεθνούς προστασίας ή, τέλος, οικονομικούς μετανάστες).

Από την πλευρά τους, όλοι οι φορείς που ασχολούνται με το προσφυγικό ζήτημα και τη μετανάστευση (διεθνείς οργανισμοί, ΜΚΟ κ.λπ.) έχουν εκφράσει την κατηγορηματική αντίθεσή τους προς τη χρήση των ως άνω όρων. Τα παραδείγματα της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες² και της Διεθνούς Αμνηστίας είναι απολύτως ενδεικτικά. Κατά τους φορείς αυτούς, «ο όρος “λαθραίος” ή “παράνομος”, όχι απλώς δεν είναι δόκιμος για έναν άνθρωπο αλλά είναι και μειωτικός για την προσωπικότητά [του]. Επιπλέον, ο συγκεκριμένος όρος υποδηλώνει ή συνδέει τους μετανάστες με την έννοια της εγκληματικότητας (πολύ συχνά κακοπροαίρετα)»³.

B. Σε αυτό ακριβώς το πνεύμα, στις 25 Ιουλίου 2018, ο τότε Υπουργός Δικαιοσύνης της Ελληνικής Δημοκρατίας (Στ. Κοντονής), αποστέλλει έγγραφο προς την Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, στο οποίο

¹ Βλ. π.χ. ιστολόγιο Ν. Σαραντάκου («Οι λέξεις έχουν τη δική τους ιστορία»), ανάρτηση της 18.6.2018, «Η λαθρομετανάστευσις εις τον λιμένα Πειραιώς Ξανά»: <https://sarantakos.wordpress.com/2018/06/18/lathromet-2/>

² Βλ. Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – Γραφείο Ελλάδας «Συμβολή στο διάλογο για το μεταναστευτικό και το άσυλο», Μάιος 2012, κείμενο που έχει αναρτηθεί στον ιστότοπο της Ύπατης Αρμοστείας: http://www.unhcr.org/gr/wp-content/uploads/sites/10/2017/10/2012_Migration___Asylum_GR.pdf

³ Βλ. ιστότοπο Διεθνούς Αμνηστίας, «Βασικές ερωτήσεις και απαντήσεις για τα δικαιώματα προσφύγων και μεταναστών»: <https://www.amnesty.gr/blog/20206/vasikes-erotiseis-kai-apantiseis-gia-ta-dikaiomata-prosfygon-metanaston>

διαπιστώνει μετά λύπης τη χρήση του όρου «λαθρομετανάστης» σε εισαγγελικά έγγραφα και δικόγραφα, επισημαίνοντας ότι «πρόκειται για έναν όρο ο οποίος δεν είναι δόκιμος, καθώς είναι ιδιαίτερα μειωτικός για την προσωπικότητα του ατόμου», και ο οποίος δεν απαντά στην ελληνική νομοθεσία, όπου «γίνεται λόγος για παράνομη είσοδο στη χώρα»⁴. Κατόπιν τούτου, η Εισαγγελέας του ΑΠ απευθύνει την επομένη ημέρα έγγραφο οδηγιών προς τις εισαγγελίες της χώρας, παραθέτοντας το περιεχόμενο του υπουργικού εγγράφου και επισημαίνοντας τα ακόλουθα:

«Αποτελεί υποχρέωσή μας... να διαπαιδαγωγήσουμε, με την ορθή χρήση των νομικών όρων στη διατύπωση των εγγράφων μας, την ελληνική κοινωνία, για να αποφευχθούν φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσιστικής βίας.

Επομένως, παρακαλούμε να εξαιρεηθεί στο μέλλον από τα υπηρεσιακά έγγραφα η χρήση του όρου “λαθρομετανάστης” και να χρησιμοποιούνται οι όροι “παράτυπα εισερχόμενα στη χώρα άτομα”, “πρόσφυγες”, “μετανάστες”, “οικονομικοί μετανάστες”, “αιτούντες άσυλο”».

Με το ίδιο έγγραφο παρακαλούνται οι εισαγγελικές αρχές να αναλάβουν σχετική πρωτοβουλία, με στόχο την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών και ειδικά των εκπαιδευτικών και άλλων φορέων, ώστε «να αποτραπεί στο μέλλον η χρήση μειωτικών για την προσωπικότητα των ανθρώπων χαρακτηρισμών και λέξεων»⁵.

II. Οι επιλογές της ελληνικής νομοθεσίας

Υπό τις συνθήκες αυτές, ενδεχόμενη εμμονή στη χρήση των επίμαχων όρων «λαθρομετανάστευση» και «λαθρομετανάστης» θα μπορούσε ίσως να δικαιολογηθεί μόνον εφόσον η χρήση των όρων αυτών ήταν καθιερωμένη στην εθνική νομοθεσία και αποτελούσε πάγια επιλογή της. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν συμβαίνει σε καμία περίπτωση. Πράγματι, οι ως άνω όροι απαντούν στην ελληνική νομοθεσία ο μιν πρώτος άπαξ, ο δε έτερος δισ, και μάλιστα με τρόπο όλως παρεμπίπτοντα και συμπτωματικό (σε σημείο που θα μπορούσε να γίνει λόγος, κάπως αδόκιμα, για «στατιστικό σφάλμα»)!. Συγκεκριμένα, ο όρος «λαθρομετανάστης» εμφανίζεται άπαξ στον νόμο 3386/2005, «Για την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική επικράτεια», στο άρθρο του 76, το οποίο αφορά τη διοικητική απέλαση. Μεταξύ των αδικημάτων για τα οποία προβλέπεται, σε περίπτωση τελεσίδικης καταδίκης, η επιβολή του μέτρου της απέλασης καταλέγεται και η «πρώθηση λαθρομεταναστών στο εσωτερικό της Χώρας». Σε ό,τι αφορά τη «λαθρομετανάστευση», αυτή εμφανίζεται στον Τελωνειακό Κώδικα του 2002 (άρθρο 3, με το οποίο καθορίζεται η αρμοδιότητα της Τελωνειακής Υπηρεσίας να διενεργεί ελέγχους σε τομείς μεταξύ των οποίων αναφέρεται και η «λαθρομετανάστευση») και στο άρθρο 44 του νόμου 3204/2003, κατά το οποίο θεωρούνται νόμιμες συμβάσεις που υπέγραψε το Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων για την αντιμετώπιση περιπτώσεων «βιοτρομοκρατίας και πρόληψης επιδημιών σχετιζόμενων με την λαθρομετανάστευση».

Η συχνότητα και ο τρόπος της χρήσης των δύο όρων στην ελληνική νομοθεσία καταδεικνύουν τον όλως περιθωριακό χαρακτήρα τους. Σε ό,τι αφορά τη μετανάστευση, η ελληνική νομοθεσία, είτε αποτελεί αμιγώς εθνικής έμπνευσης δημιουργία είτε μεταφορά ενωσιακής νομοθεσίας στην εσωτερική έννομη τάξη, προκρίνει τους όρους «παράνομη είσοδος/ διαμονή στη Χώρα/ στην εθνική επικράτεια». Όταν απαιτείται αναφορά σε πρόσωπα, αυτά χαρακτηρίζονται ως «παράνομως εισελθόντες» ή «παράνομως διαμένοντες» στην ελληνική επικράτεια και ποτέ ως «λαθρομετανάστες». Τηρείται, επομένως, η αρχή κατά την οποία ο επίμαχος χαρακτηρισμός αφορά πράξεις ή καταστάσεις και όχι απευθείας τα ίδια τα πρόσωπα.

⁴ Αρ. Πρωτοκόλλου 3144.

⁵ Έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 8191.

⁶ Για μια συνοπτική και ακριβή παρουσίαση του θέματος βλ. ιστολόγιο e-Lawyer, ανάρτηση της 1.4.2012, με τον τίτλο «Λαθρομετανάστες»: <http://elawyer.blogspot.com/2012/04/blog-post.html>

III. Το παράδοξο (;) του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου – το ζήτημα της ΣΛΕΕ

Η «λαθρομετανάστευση», μολοντί όρος εντελώς περιθωριακός για το ελληνικό δίκαιο και ανύπαρκτος στο παράγωγο ενωσιακό δίκαιο, θα μπορούσε να καθιερωθεί λόγω της μεμονωμένης εμφάνισής της στο πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι; Πώς θα μπορούσε να εξηγηθεί το παράδοξο της εμφάνισης του όρου στο άρθρο 79 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ);

Το ιστορικό του προβλήματος αυτού ανάγεται στην αποτυχημένη προσπάθεια θέσπισης ενωσιακού Συντάγματος. Στο άρθρο III-168 του Σχεδίου Συνθήκης για τη Θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης⁷, επισημαίνεται ότι η «Ένωση αναπτύσσει κοινή μεταναστευτική πολιτική» και ότι (παρ. 2) «[γ]ια το σκοπό αυτό, ευρωπαϊκός νόμος ή νόμος-πλαίσιο θεσπίζει μέτρα στους ακόλουθους τομείς», μεταξύ των οποίων μνημονεύεται (στοιχείο γ') η «λαθρομετανάστευση και παράνομη διαμονή». Στο αγγλικό κείμενο γίνεται λόγος για «*illegal immigration and unauthorised residence*», στο δε γαλλικό για «*immigration clandestine et [...] séjour irrégulier*». Είναι σαφές ότι η απόδοση στα ελληνικά έγινε βάσει του γαλλικού κειμένου και ότι με τον όρο «λαθρομετανάστευση» επιχειρείται να αποδοθεί (θεμιτώς) η «*immigration clandestine*».

Μοιραία, το πρόβλημα αυτό επανεμφανίζεται στο κείμενο της νυν ισχύουσας ΣΛΕΕ, συγκεκριμένα δε στο αντίστοιχο άρθρο περί ενωσιακής μεταναστευτικής πολιτικής (79). Στο εν λόγω άρθρο, ενώ στην παράγραφο 1 οι χρησιμοποιούμενοι όροι είναι «*immigration illégale*» (FR)/ «*illegal immigration*» (EN)/ «παράνομη μετανάστευση» (EL), στην παράγραφο 2 (στοιχείο γ') μετατρέπονται σε «*immigration clandestine*» (FR)/ «*illegal immigration*»(EN)/ «λαθρομετανάστευση» (EL)! Ενώ δηλαδή ο όρος στο αγγλικό κείμενο παραμένει ο ίδιος σε αμφοτέρως τις περιπτώσεις, στη γαλλική και την ελληνική απόδοση αλλάζει, με τη «λαθρομετανάστευση» να αποτελεί πάντα απόπειρα μετάφρασης του γαλλικού «*immigration clandestine*».

Η μόνη εμφάνιση αυτή του όρου «λαθρομετανάστευση» στο ελληνικό κείμενο της ΣΛΕΕ εξηγεί και το εκ πρώτης όψεως παράδοξο του δελτίου 6879 της CURIATERM, δηλαδή της βάσης ορολογίας του Δικαστηρίου της ΕΕ, στο οποίο η «λαθρομετανάστευση» προτείνεται ως όρος και μάλιστα προτιμότερος της «παράνομης μετανάστευσης». Η αξία του δελτίου αυτού πρέπει να σχετικοποιηθεί, λόγω ειδικών περιστάσεων. Καταρχάς, στα δελτία της CURIATERM δεν γίνεται μονοσήμαντη αντιστοίχιση μεταξύ ενός όρου της γλώσσας-πηγής και του ανάλογου της γλώσσας-στόχου. Εν συνεχεία, η γλώσσα-πηγή είναι η γαλλική με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Στην προκειμένη περίπτωση, δεν αποδίδεται ένας, αλλά συλλήβδην τρεις γαλλικοί όροι («*immigration illégale*», «*immigration irrégulière*», «*immigration clandestine*»), οι οποίοι αποδίδονται στα αγγλικά με δύο ισοδύναμους σε αξία όρους (*irregular immigration/ illegal immigration*) και στα ελληνικά με δύο ιεραρχούμενους μεταξύ τους. Η «προτίμηση» στη «λαθρομετανάστευση» οφείλεται αποκλειστικώς στη χρήση της λέξης στο ελληνικό κείμενο της ΣΛΕΕ, η οποία, με τη σειρά της, ανάγεται στην προσπάθεια απόδοσης του γαλλικού «*immigration clandestine*».

Ως εκ τούτου, πρόκειται για χρήση μεμονωμένη, εξηγούμενη από ειδικές συνθήκες, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται εντός του πλαισίου στο οποίο εντάσσεται.

IV. «Παράνομος» ή «παράτυπος»; Η επιλογή μεταξύ δύο επιθέτων και των αντίστοιχων επιρρημάτων τους

Οι φορείς που ασχολούνται με το προσφυγικό και το μεταναστευτικό ζήτημα, προσπαθώντας να αποφύγουν μειωτικούς για πρόσωπα χαρακτηρισμούς, προτιμούν τη χρήση του επιθέτου «παράτυπος» αντί του «παράνομος». Προς επίρρωση της θέσης τους επικαλούνται, άλλωστε, και τις επιλογές ορολογίας στο ενωσιακό και αλλοδαπό δίκαιο, καθώς οι όροι «*irregular*»/«*irrégulier*» χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο,

⁷ ΕΕ C 169 της 18.7.2003, σ. 1 – 105.

είτε ως αμοιβαία εναλλασσόμενοι με τους όρους «*illegal*»/«*illégal*» είτε αντικαθιστώντας τους δεύτερους. Πρόκειται, όντως, για μια τάση αντικατάστασης όρων σημασιολογικά φορτισμένων με άλλους, περισσότερο ουδέτερους. Αρκεί αυτό για να μας οδηγήσει σε οριστική εγκατάλειψη του επιθέτου «παράνομος» και του επιρρηματός «παρانونόμως»; Πιστεύουμε πως όχι.

Ο αγγλικός όρος «*irregular*» και ο γαλλικός «*irrégulier*» έχουν σημασιολογικό περιεχόμενο κατά πολύ ευρύτερο του ελληνικού «παράτυπος», καθώς δηλώνουν κάθε περίπτωση στην οποία διαπιστώνεται έλλειψη συμμόρφωσης προς τα προβλεπόμενα από το νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο. Στα ελληνικά, ο όρος «παράτυπος» αφορά ό,τι ενέχει παράβαση των τυπικών κανόνων και μόνον, δηλαδή περιπτώσεις στις οποίες έχουν τηρηθεί ή πληρούνται οι ουσιαστικές προϋποθέσεις του νόμου, αλλά όχι και οι τυπικές. Σε ό,τι αφορά την είσοδο και τη διαμονή στην εθνική επικράτεια, όμως, οι κανόνες που παραβιάζονται είναι στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων ουσιαστικοί και όχι απλώς τυπικοί.

Συνεπώς, η αντικατάσταση του όρου «παράνομος» με τον όρο «παράτυπος» είναι ίσως θεμιτή, από άποψη πολιτικής σκοπιμότητας, όχι όμως και προσήκουσα από άποψη νομικής ακρίβειας.

V. Συμπέρασμα

Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνονται τα ακόλουθα:

- Η χρήση του όρου «λαθρομετανάστης» πρέπει να αποφεύγεται πάντοτε.
- Η χρήση του όρου «λαθρομετανάστευση» δεν μπορεί να αποφευχθεί σε περιπτώσεις ευθείας παραπομπής στο άρθρο 79 ΣΛΕΕ. Δεν μπορεί, επίσης, να αποκλεισθεί οσάκις επιχειρείται να αποδοθεί ο γαλλικός όρος «*immigration clandestine*».
- Οι όροι «*illegal immigration*» και «*irregular immigration*» (EN) ή «*immigration illégale*», «*immigration irrégulière*» (FR) προτείνεται να αποδίδονται κατά προτίμηση ως «παράνομη μετανάστευση».
- Οσάκις χαρακτηρίζονται πρόσωπα, προτείνεται να χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση οι όροι «παρانونόμως εισελθόντες»/ «παρانونόμως διαμένοντες» («στην εθνική επικράτεια/ χώρα» κ.λπ.).

ΥΓ: Σε χρόνο μεταγενέστερο της σύνταξης του κειμένου αυτού (2019), οι ελληνικές υπηρεσίες του Συμβουλίου πρότειναν τη χρήση του όρου «αντικανονικός» αντί του «παράνομου μετανάστη» ή του «λαθρομετανάστη». Διατηρώ προσωπικά κάποιους ενδοιασμούς, οι οποίοι σχετίζονται τόσο με την καινοφανή χρήση του όρου όσο και με την πεποίθηση ότι αυτό που πρέπει να χαρακτηρίζεται (πάντοτε με νομική ακρίβεια) δεν είναι το πρόσωπο, αλλά οι ενέργειές του. Οφείλω, όμως, να δεχθώ ότι η συγκεκριμένη πρόταση μπορεί να έχει ιδιαίτερη πρακτική αξία. Αν αποτελεί τη λύση η οποία θα μας απαλλάξει αποτελεσματικά από ανεπιθύμητους όρους, τότε είναι σαφώς καλοδεχούμενη.

ΓΛΩΣΣΑ

Μικρή συμβολή στη συζήτηση για τους ξένους όρους στη γλώσσα μας

ΤΟΥ ΤΑΣΣΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Οι γλώσσες ονοματοδοτούν, ορίζουν με κάποιο όνομα τις διάφορες (νέες) έννοιες και/ή τα αντικείμενα, τις διαδικασίες, τις πρακτικές κ.λπ. που επινοούν, δημιουργούν ή εφευρίσκουν, μέσω των χρηστών/ομιλητών τους που τα επινοούν, τα δημιουργούν ή τα εφευρίσκουν. Οι λοιπές γλώσσες, αν γνωρίσουν και θέλουν ή πρέπει (αναπόφευκτα πια στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης) να χρησιμοποιήσουν κι αυτές τις εν λόγω έννοιες / τα αντικείμενα / τις διαδικασίες / τις πρακτικές θα πρέπει επίσης να βρουν λέξεις/ονόματα/όρους για αυτές/-ά. Η διαδικασία αυτή είναι πολύ παλιά, και γινόταν στην αρχή, όπως συνήθως, πιο απλά, πιο τυχαία, χωρίς (φανερούς) κανόνες και σε πολύ μικρότερη έκταση. Κάποτε όμως οι εξελίξεις στην επιστήμη, στην τεχνολογία, στην ιατρική, στην οικονομία, στη νομική, στη φιλοσοφία, στην τέχνη ακόμα, άρχισαν να παράγουν μεγάλη ποσότητα τέτοιων λέξεων και, σήμερα, με την τελευταία τεχνολογική επανάσταση, πλημμυρίσαμε από τέτοιους όρους που προέρχονται από την αγγλική, γιατί οι νέοι όροι, η νέα ορολογία, παράγονται σε αγγλόφωνες χώρες κι από ομιλητές ή χρήστες της γλώσσας αυτής, που πλέον κυριαρχεί παντού.

Ακόμη, τον τελευταίο καιρό συναντάμε το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένοι νέοι ξένοι όροι που μπαίνουν στη ζωή μας ονοματίζουν/οροδοτούν/εκφράζουν φαινόμενα και γεγονότα που τις πιο πολλές φορές είναι παλιά και διαχρονικά. Παρόλο, λοιπόν, που θα μπορούσαν να αποδοθούν με παλιές λέξεις, χρειάζονται νέες λέξεις/όρους για να υποδηλώσουν τη χρονική στιγμή της εμφάνισής τους και τη σύγχρονη εκδοχή των εννοιών που εκφράζουν, αλλά και για να πάρουν κι αυτοί τη θέση τους στην ιστορία (βλ. πειράζω/τρολάρω, εντάξει μπάρμπα/οκ μπούμερ, διάσημος/βάριαλ, πακέτο/ντελίβερι).

Οι πρώτοι που έρχονται σε επαφή με τους νέους όρους και καλούνται να αποφασίσουν για την απόδοσή τους, στα ελληνικά για παράδειγμα, δεν είναι οι γλωσσολόγοι, όπως θα περίμενε κανείς με βάση την επικαιρότητα, ούτε οι ειδικοί του τομέα όπως παλιότερα, αλλά οι «μάχιμοι» μεταφραστές. Η πιο απλή, άμεση, αυτόματη λύση θα ήταν να μεταγράψουμε τους όρους αυτούς στα ελληνικά (έχει γίνει σε αρκετές περιπτώσεις) είτε αυτούσιους, π.χ. πεντάλ, κοντέινερ, είτε με προσθήκη ελληνικής κατάληξης, π.χ. φαστφουντ-άδικο, (όπως κάνουν γλώσσες —με λατινικό αλφάβητο— συγγενείς με την αγγλική). Όμως, δεν είναι αυτή η λύση που προκρίναμε, είτε υποστηρίζουμε την ελεύθερη είσοδο στη γλώσσα ξένων λέξεων είτε όχι (ονομάσαμε το computer υπολογιστή με σχετική καθυστέρηση, αλλά επικράτησε). Ο σχετικός επιμέρους κλάδος που δημιουργήθηκε για να καλύψει τις ανάγκες αυτές, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και για να παράσχει πιο δόκιμες λύσεις και αποδόσεις στο πλαίσιο όλης αυτής της σύνθετης γλωσσικής διαδικασίας, είναι η ορολογία. Τώρα πια έχουν αναπτυχθεί σχετικές αρχές με βάση τις οποίες μπορεί να γίνει η απόδοση των όρων από τη μια γλώσσα στην άλλη [βλ. σχετικά το άρθρο «Με αφορμή την απόδοση και την ορθογραφία του όρου coronavirus (SARS-CoV-2)» στο τεύχος 2ο-3ο του περιοδικού ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ]. Οι μεταφραστές, που εργάζονται με σφιχτές προθεσμίες παράδοσης των κειμένων, ζητούν τη βοήθεια των ορολόγων, αν διαθέτουν αυτήν την «πολυτέλεια» στο σύστημά τους, όπως π.χ. εμείς οι μεταφραστές στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που μπορούμε άλλοτε να αναθέσουμε το έργο αυτό σε αρμόδια μονάδα ορολογίας προδροστικά κι άλλοτε να εξετάσουμε τις πιθανές εκδοχές/προτάσεις/αποδόσεις που γράφτηκαν ή ακούστηκαν σε κάποιο μέσο στο πλαίσιο δύο ομάδων εργασίας [Ομάδα Τυποποίησης Ορολογίας (ΟΤΟ) και Ελληνικό Δίκτυο Ορολογίας (ΕΔΟ)]. Οι εν λόγω ομάδες δημιουργήθηκαν ακριβώς για να μας συνδράμουν στο έργο αυτό που, στη συνέχεια, μεταβιβάζεται στην Ελλάδα και στην ελληνική γλώσσα και για να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες αυτές στην αρχή τους, όσο υπάρχει περιθώριο τυποποιητικής παρέμβασης, πριν δηλαδή να επικρατήσει κάποια πιο άμεση, ακατέργαστη γλωσσική εκδοχή. Έτσι, επίσης, ως γλωσσική

προστιθέμενη αξία, εμπλουτίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες και εμπλουτίζεται συνεχώς τόσο η ελληνική γλώσσα πιο άμεσα και οργανωμένα, με πιο εύστοχους και δόκιμους όρους που προέκυψαν με διαδικασίες διαβούλευσης και τη συνεκτίμηση πολλών ορολογικών, γλωσσολογικών και άλλων αρχών, όσο και η διοργανική βάση δεδομένων ορολογίας ΙΑΤΕ, που είναι διαθέσιμη σε όλους τους Ευρωπαίους πολίτες και όχι μόνο.

Βεβαίως, δεν καθιερώνονται στο δημόσιο ευρύτερο επίπεδο όλοι οι όροι που τυποποιούνται έτσι (ο οδικός χάρτης για παράδειγμα, που χρησιμοποιείται πλέον κατά κόρον, καίτοι κατά λέξη απόδοση του πρόσφατου σχετικά αγγλικού όρου *road map*, εξακολουθεί να είναι πιο ελκυστικός από τον χάρτη πορείας), γιατί ξέρουμε κι αποδεχόμαστε ότι η γλώσσα έχει τους δικούς της ανεξερεύνητους κανόνες και πρακτικές, κι εμείς είμαστε εργάτες της κι όχι μηχανικοί.

ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Φοβού τους βίγκανοςέξουαλις

ΤΗΣ ΤΖΙΝΑΣ ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΙΑ

Τη δεκαετία του 1990 ο μαγικός κόσμος της χορτοφαγίας στην Ελλάδα ήταν απλός: αν είχε ακούσει κανείς γι' αυτήν, και δεν είχε μείνει με την εντύπωση ότι ήταν κάποια πάθηση, ήξερε κατά πάσα πιθανότητα ότι οι κατηγορίες χορτοφάγων ήταν δύο: χορτοφάγοι και αυστηρά χορτοφάγοι. Αμφότερες οι ομάδες απέκλειαν το κρέας από τη διατροφή τους και η μεν πρώτη περιλάμβανε σ' αυτήν τα γαλακτοκομικά (και ενίοτε το ψάρι / τα θαλασσινά) ενώ η δεύτερη απέκλειε κάθε τρόφιμο ζωικής προέλευσης —το μέλι άνηκε ακόμα σε μια άγνωστη γκριζα ζώνη. Τα χορτοφαγικά γεύματα ήταν κάπως δυσεύρετα ή μέτριας έως κακής ποιότητας, εκτός αν ήταν περίοδος νηστείας.

Μια εικοσαετία αργότερα τα πράγματα έχουν εξελιχθεί σε απρόσμενες κατευθύνσεις: το *bakon* (με κ) δεν έχει κανένα συστατικό ζωικής προέλευσης ενώ το κρεοπωλείο της γειτονιάς πουλάει, εκτός από τα αναμενόμενα προϊόντα, μπέργκερ λαχανικών(!). Και πλέον, σε κάθε επιχείρηση εστίασης, από τα ταχυφαγεία μέχρι τα καλύτερα εστιατόρια, προσφέρεται συνήθως μεγάλη ποικιλία χορτοφαγικών γευμάτων.

Μαζί με την αγορά εξελίχθηκε και η γλώσσα: πρώτα η αγγλική φυσικά, και σιγά σιγά και άλλες. Όταν, πριν από μερικά χρόνια, συζητήθηκε ο όρος *vegan*, οι ορολόγοι του τμήματος ελληνικής γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατέληξαν ότι η καλύτερη απόδοση στα ελληνικά είναι *αμιγώς χορτοφάγος*. Ωστόσο, ο όρος *βίγκαν* ήρθε κι επικράτησε γκρικιστί, καθώς το εννοιολογικό περιεχόμενό του έχει ξεπεράσει προ πολλού τα στενά διατροφικά όρια και αναφέρεται πλέον σε φιλοσοφία και τρόπο ζωής. Σε περίπτωση που έχετε μαύρα μεσάνυχτα για το θέμα, αυτό σημαίνει ότι οι βίγκαν δεν αρκούνται μόνο στο να διατρέφονται αποκλειστικά με τροφές φυτικής προέλευσης, αλλά φροντίζουν να ντύνονται με ρούχα και παπούτσια για τα οποία κανένα ζώο δεν χρειάστηκε να ταλαιπωρηθεί (ούτε καν μάλλινα), κι επίσης μεριμνούν ώστε τίποτα απ' ό,τι κάνουν στη ζωή τους να μην έχει αρνητική επίπτωση στα ζώα. Κι έτσι, σ' αυτόν τον όρο δεν χωρά κανένα άτομο που φορά δερμάτινα παπούτσια, ακόμα κι αν δεν έχει αγγίξει ποτέ ζωικό προϊόν τον ουρανό του. Μεγάλη μερίδα της εν λόγω ομάδας έχει και ακτιβιστική

δράση, προσπαθώντας με διάφορους τρόπους να πείσει τον πλανήτη να στραφεί στην αμιγώς χορτοφαγική διατροφή.

Όσοι και όσες δεν περιλαμβάνονταν σ' αυτή τη χορτοφαγική ελίτ, έπρεπε να βουλευτούν με τον όρο *vegetarian* - χορτοφάγος (σκέτο). Ο όρος αυτός αγκάλιασε όλα τα άτομα εκείνα που δεν τρώνε κρέας, αλλά ενδεχομένως να μην είναι τόσο αυστηρά με τη διατροφή τους και τον τρόπο ζωής τους όσο οι βίγκαν. Με τον καιρό όμως δημιουργήθηκαν υποκατηγορίες που καλύπτουν την εκάστοτε διατροφική παραλλαγή. Έτσι προέκυψαν όροι όπως *ovo-lacto-vegetarian* - γαλακτοανγοχορτοφάγος, *lactovegetarian* - γαλακτοχορτοφάγος, *ovo-vegetarian* - αυγοχορτοφάγος, οι οποίοι αναφέρονται σε υποκατηγορίες χορτοφάγων που περιλαμβάνουν γαλακτοκομικά και/ή αυγά στη διατροφή τους. Άτομα που τρώνε ψάρι και θαλασσινά βρήκαν τη δική τους υποκατηγορία στον όρο *pescatarian* ή *pesco-vegetarian* - ιχθυοχορτοφάγος. Οι πιο σκληροπυρηνικές διατροφικές υποκατηγορίες είναι εκείνες των *raw vegan* - ωμοχορτοφάγος, *fruitarian* - φρουτοφάγος και/ή καρποφάγος και *liquidarian* - υγροχορτοφάγος/χυμοχορτοφάγος.

Άλλες υποκατηγορίες δημιουργήθηκαν με κοινό χαρακτηριστικό τη χορτοφαγία αλλά διαφορετικού είδους περαιτέρω ιδιαιτερότητες, π.χ. οι *ελευθεροχορτοφάγοι*, ή πιο γνωστοί ως *φρίγκαν* - *freegan*, θέλουν τα γεύματά τους χορτοφαγικά αλλά το σημαντικότερο είναι να είναι δωρεάν, κι αν παρ' ελπίδα περιέχουν και συστατικά ζωικής προέλευσης, δεν είναι και το τέλος του κόσμου. Και σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για μια φιλοσοφική στάση ζωής, καθώς οι φρίγκαν επιδιώκουν τη μείωση της διατροφικής και λοιπής σπατάλης – τρόφιμα ή πράγματα, που αλλιώς θα πετιούνταν, καταλήγουν να αξιοποιούνται και να μειώνουν το οικολογικό τους αποτύπωμα.

Άλλοι πάλι θέλουν να υπάρχει ευελιξία στη χορτοφαγία τους και αυτό αναγνωρίζεται ορολογικά στην υποκατηγορία των *flexitarian*, a.k.a. των *ενέλικτων χορτοφάγων*. Η διατροφή των *flexitarian* χαρακτηρίζεται από ευελιξία η οποία δεν έχει όριο, καθώς μπορεί να περιλαμβάνει μόνο ένα ζωικής προέλευσης συστατικό ή και περισσότερα· γνώμονας εδώ είναι η συχνότητα κατανάλωσης ζωικών προϊόντων, που όμως δεν είναι συγκεκριμένη. Παρόμοιος είναι και ο ορισμός του *chegan* (*cheating vegan*) – η σλανγκ εκδοχή του *flexitarian*. Οι *chegan* είναι βίγκαν, εκτός από άγνωστης συχνότητας αλλά πάντως σποραδικές περιπτώσεις κατά τις οποίες υποπίπτουν σε διατροφικά «αμαρτήματα».

Στη συμπεριληπτική αυτή ορολογική παρέα εμπίπτουν και οι *locavores*, οι *τοπικοφάγοι*, οι οποίοι δεν δεσμεύονται ως προς τη χορτοφαγία αλλά μόνο ως προς τη γεωγραφική προέλευση της τροφής τους.

Δεν είναι γνωστό αν έχει ακουστεί ποτέ στην ελληνική επικράτεια η φράση «Καθότι τοπικοφάγος, θα ήθελα να ρωτήσω τι στον κατάλογό σας προέρχεται από τη γύρω περιοχή σε ακτίνα 30 χλμ.» ή η φράση «Από θαλασσινά τι έχετε; Ο γιος μου είναι ιχθυοχορτοφάγος», ή αν υπάρχει ελληνική φρίγκαν κοινότητα· η ορολογία πάντως είναι διαθέσιμη.

Όλες οι παραπάνω (υπο)κατηγορίες αποτελούν συχνά αντικείμενο αντιπαραθέσεων, καθώς αποκλίνουν από τις μέχρι πρότινος καθιερωμένες ή παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες. Ωστόσο, η κατηγορία που προκαλεί τις περισσότερες ανησυχίες στο παμφάγο κοινό είναι οι βίγκαν που αυτοπροσδιορίζονται και ως βίγκανοσέξουαλ, δηλαδή αρνούνται να έχουν μη βίγκαν ερωτικούς/-ές συντρόφους, καθώς θεωρούν τα σώματα των κρεατοφάγων νεκροταφεία ζώων και προτιμούν σχέσεις με άτομα με *cruelty-free* τρόπο ζωής. Από τη στιγμή που πρωτοεμφανίστηκε ο όρος υπήρξε μεγάλη αντίδραση από την πλευρά των κρεατοφάγων*. Πίσω απ' τα ειρωνικά και κοροϊδευτικά σχόλια διαφαίνεται, ωστόσο, ο φόβος ότι οι βίγκαν θα εξαναγκάσουν τον πλανήτη σε βίγκανισμό, χρησιμοποιώντας ίσως το πιο αποτελεσματικό εργαλείο στρατολόγησης – το σεξ.

*<https://www.happycow.net/blog/vegansexuality-explained/>

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Το Πρότυπο για την ποιότητα στη μετάφραση

ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ Χ. ΣΑΡΙΔΑΚΗ

Εισαγωγή

Από το Δεκέμβριο του 2019 διατίθεται η ελληνική έκδοση του προτύπου ΕΛΟΤ EN ISO 17100, Υπηρεσίες Μετάφρασης - Απαιτήσεις για την παροχή υπηρεσιών μετάφρασης.

Το Πρότυπο καθορίζει τις απαιτήσεις για τις κύριες μεταφραστικές εργασίες, τους πόρους και τις άλλες προϋποθέσεις για την παροχή ποιοτικών υπηρεσιών μετάφρασης σύμφωνα με τις **εφαρμοστές προδιαγραφές** (applicable specifications).

Η εφαρμογή του παρέχει τα μέσα με τα οποία ο **Πάροχος υπηρεσιών μετάφρασης** (translation service provider) μπορεί να καταδεικνύει ότι οι παρεχόμενες υπηρεσίες μετάφρασης συμμορφώνονται με τις απαιτήσεις του Προτύπου και ότι οι διεργασίες και οι πόροι του επαρκούν για την παροχή υπηρεσιών μετάφρασης που ικανοποιούν τις προδιαγραφές του πελάτη και τις λοιπές εφαρμοστέες προδιαγραφές.

Οι εφαρμοστέες προδιαγραφές μπορεί να περιλαμβάνουν τις απαιτήσεις του πελάτη, του ίδιου του Παρόχου καθώς και των σχετικών κλαδικών πρακτικών, οδηγών βέλτιστης πρακτικής ή νομοθεσίας.

Η χρήση μεταφρασμάτων από μηχανική μετάφραση καθώς και οι επακόλουθες διεργασίες **μετεπιμέλειας** (post-editing) δεν εμπίπτουν στο αντικείμενο του Προτύπου, βλ. στα πρότυπα αναφοράς, για τη μετεπιμέλεια το σχετικό ISO 18587:2017.

Σύμφωνα με τους Κανονισμούς εκπόνησης προτύπων, το τυποποιητικό περιεχόμενο εκφράζεται με τα ακόλουθα βοηθητικά ρήματα:

- «**πρέπει να**» (shall) – χρησιμοποιείται για να υποδηλώνει απαιτήσεις που πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα προκειμένου να δηλώνεται συμμόρφωση με το πρότυπο,
- «**συνιστάται να**» ή «**θα πρέπει να**» (should) – χρησιμοποιείται για να υποδηλώνει ότι μεταξύ άλλων διάφορων δυνατοτήτων συνιστάται μία ως ιδιαίτερος κατάλληλη, χωρίς να αναφέρονται ή να αποκλείονται άλλες, ή ότι προτιμάται συγκεκριμένη σειρά ενεργειών, η οποία όμως δεν απαιτείται απαραίτητα,
- «**επιτρέπεται να**» ή «**μπορεί να**» (may) – χρησιμοποιείται για να υποδηλώνει σειρά ενεργειών που είναι επιτρεπτές εντός των ορίων του προτύπου,
- «**δύναται να**» ή «**είναι σε θέση να**» (can) – χρησιμοποιείται για δηλώσεις δυνατότητας και ικανότητας.

Δομή του προτύπου

Το Πρότυπο περιλαμβάνει απαιτήσεις σε 4 Κεφάλαια για

- το ανθρώπινο δυναμικό (3.1) και τους τεχνικούς και τεχνολογικούς πόρους (3.2)
- τις προπαρασκευαστικές διεργασίες και σχετικές δράσεις / Pre-production processes and activities (Κεφ. 4)
- τη διεργασία παραγωγής / Production process (Κεφ. 5) που περιλαμβάνει τη Διαχείριση έργου παροχής μεταφραστικών υπηρεσιών (5.2) και την Μεταφραστική διεργασία (5.3) και
- τις διεργασίες μετά την παράδοση / Post-production processes (Κεφ. 6)

Μεταφραστική διεργασία

Η μετάφραση νοείται ως σύστημα δραστηριοτήτων δηλαδή *διεργασιών* (process) για την απόδοση του *περιεχομένου του πρωτοτύπου* (source language content) με *περιεχόμενο του μεταφράσματος* (target language content) σε γραπτή μορφή.

Συνολικά, η «μεταφραστική διεργασία» (η «μεταφραστική διαδικασία» αντιστοιχεί στον προδιαγεγραμμένο τρόπο εκτέλεσης των μεταφραστικών εργασιών) περιλαμβάνει:

- τη μετάφραση
- τον έλεγχο μεταφράσματος (check)
- τη διγλωσσική επιμέλεια (revision)
- τη μονογλωσσική επιμέλεια (review)
- τον προεκδοτικό έλεγχο (proofreading), και
- την τελική επαλήθευση και αποδέσμευση (final verification and release)

Ανθρώπινο δυναμικό (human resources), συντελεστές μεταφραστικού έργου

Ο Πάροχος διασφαλίζει ότι το προσωπικό που επιλέγεται για να εκτελεί μεταφραστικές εργασίες διαθέτει την επαγγελματική επάρκεια και τα προσόντα που απαιτούνται. Οι συντελεστές της μετάφρασης διακρίνονται σε μεταφραστές (translator), διγλωσσικούς επιμελητές (reviser), μονογλωσσικούς επιμελητές (reviewer), διορθωτές (proofreader) και υπεύθυνους ή διαχειριστές έργου (project manager).

Η επαγγελματική επάρκεια των μεταφραστών περιλαμβάνει:

- τη μεταφραστική επάρκεια / translation competence
- τη γλωσσική και κειμενική επάρκεια στη γλώσσα πηγή και στη γλώσσα στόχο / linguistic and textual competence in the source language and the target language
- την επάρκεια στην έρευνα, συλλογή και επεξεργασία πληροφοριών / competence in research, information acquisition, and processing
- την πολιτιστική επάρκεια / cultural competence
- την τεχνική επάρκεια / technical competence και
- τη θεματική επάρκεια / domain competence

Τα προσόντα του μεταφραστή / translator qualifications αφορούν τον πτυχιακό τίτλο και την επαγγελματική εμπειρία.

Διεθνή πρότυπα αναφοράς για τη μετάφραση

Κωδικός	Τίτλος
ISO 17100:2015/AMD 1:2017	Translation services — Requirements for translation services — Amendment 1
ISO/TS 11669:2012	Translation projects — General guidance
ISO 18587:2017	Translation services — Post-editing of machine translation output — Requirements
ISO 20539:2019	Translation, interpreting and related technology — Vocabulary
ISO 20771:2020	Legal translation — Requirements
ISO 12616:2002	Translation-oriented terminography
ISO 15188:2001	Project management guidelines for terminology standardization

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η γλώσσα της μετάφρασης στο πλαίσιο της εποχής της: δύο ασκήσεις επί χάρτου

Πρόλογος της Μάτας Σαλογιάννη

Μετάφραση του Γιώργου Καντιάνη και της Τζίνας Κουτρούμπα

Το 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε ενημερωμένη εργαλειοθήκη που απευθύνεται σε καθηγητές σχολείων μέσης εκπαίδευσης, και σκοπός της είναι να συμβάλει στην καταπολέμηση της παραπληροφόρησης. Στην εργαλειοθήκη αυτή περιλαμβάνονται και πέντε περιπτωσιολογικές μελέτες, στις οποίες καλούνται να δουλέψουν οι μαθητές, ώστε να δουν στην πράξη τη χρησιμότητα της επαλήθευσης των ειδήσεων, καθώς και το πώς μια πληροφορία μπορεί να γίνει αντικείμενο χειραγώγησης με σκοπό να επιτευχθεί ένας απώτερος στόχος.

Η μία από αυτές τις περιπτωσιολογικές μελέτες ήταν αποσπάσματα του λόγου του πάπα Ουρβανού Β΄ που, κατά μαρτυρίες, εκφωνήθηκε στη σύνοδο του Κλερμόν το 1095. Ανταποκρινόμενος σε έκκληση που απηύθυνε ο αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ Κομνηνός στη Δύση για στρατιωτική βοήθεια ώστε να αντιμετωπιστεί η επέλαση των Σελτζούκων Τούρκων, ο πάπας Ουρβανός Β΄ συμπύκνωσε στον λόγο αυτό μηνύματα δήθεν θρησκευτικής ευλάβειας και αγνότητας των υποψήφιων Σταυροφόρων, παροτρύνοντάς τους να πάψουν να πολεμούν μεταξύ τους και πάρουν τα όπλα ώστε να κατατροπώσουν τους άπιστους. Δεν είχε σημασία που ο Αλέξιος Α΄ ζητούσε βοήθεια για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία —ο Ουρβανός Β΄ ζήτησε από τους Σταυροφόρους να φτάσουν ως την Ιερουσαλήμ, με αποτέλεσμα την Πρώτη Σταυροφορία και τις σφαγές και την καταστροφή που αυτή έφερε μαζί της.

Το ερώτημα που προέκυψε ήταν το ερώτημα που προκύπτει συχνά σε αντίστοιχες περιπτώσεις για τους μεταφραστές: σε τι γλώσσα μεταφράζουμε ένα κείμενο εποχής; Οι απαντήσεις της θεωρίας ποικίλλουν από ακραίο εξαρχαϊσμό έως τον εκσυγχρονισμό. Και οι δύο αυτές προσεγγίσεις έχουν τη δική τους μεταφραστική αξία —στη συγκεκριμένη περίπτωση ωστόσο, η μετάφραση έγινε λαμβάνοντας υπόψη ότι το κοινό της μετάφρασης είναι μαθητές γυμνασίου και λυκείου: η μεσαιωνική ελληνική γλώσσα δεν θα εξυπηρετούσε τη θεωρία του σκοπού.

Ωστόσο, η Τζίνα Κουτρούμπα και ο Γιώργος Καντιάνης, που επιμελήθηκαν τη μετάφραση, επέλεξαν την προσέγγιση του περιορισμένου εξαρχαϊσμού —θεωρήθηκε χρήσιμο να μπορεί η μαθήτριά ή ο μαθητής, διαβάζοντας το ίδιο το κείμενο, να μεταφερθεί ως έναν βαθμό στην εποχή στην οποία αυτό γράφτηκε, γεγονός που συμβάλλει στη μεγαλύτερη εντύπωση του μηνύματος πώς κάθε άλλο παρά σύγχρονο φαινόμενο είναι η χειραγώγηση των ειδήσεων. Ωστόσο, ως άσκηση επί χάρτου, ο συνάδελφος Γιώργος Καντιάνης έβαλε τη θεωρία του εξαρχαϊσμού σε εφαρμογή: πώς θα μεταφραζόταν στα ελληνικά ένα λατινικό κείμενο του 11ου αιώνα σαν να ήταν, ούτως ειπείν, «αυθεντικό»;

Παρακάτω ακολουθούν τα δύο αυτά κείμενα. Η άσκηση αυτή έχει καταφέρει, και στις δύο περιπτώσεις, να αποδώσει το πνεύμα του λόγου όχι μόνο χρονολογικά, αλλά και πραγματολογικά: ο θρησκευτικός ζήλος που ο πάπας Ουρβανός Β΄ κατάφερε να εμψυχήσει στους Σταυροφόρους διαπνέει το κείμενο και σχεδόν μπορούμε να τον δούμε να εκφέρει τον λόγο του γεμάτος ιερή, αν και ωφελμιστική, αγανάκτηση.

<p>Άσκηση πρώτη</p>	<p>Άσκηση δεύτερη</p>
<p>Επειδή, τέκνα εν Κυρίω αγαπητά, εδώκατε φοβερωτάτη υπόσχεση να ειρηνεύσετε μεταξύ σας και να υπερασπιστείτε τα δικαιώματα της Αγίας μας Εκκλησίας, σας περιμένει έργο σημαντικό. Διά της χάριτος του παναγίου Πνεύματος οφείλετε τώρα να φέρετε εις πέρας μιαν αποστολή σημαντική, θέλημα Θεού και ανθρώπων.</p> <p>Καθότι οι εν Ανατολή αδελφοί σας χρειάζονται επειγόντως τη συνδρομή σας, και οφείλετε να σπεύσετε να τους δώσετε τη βοήθεια που τους έχετε πολλάκις υποσχεθεί. Όπως οι περισσότεροι γνωρίζετε, Τούρκοι και Άραβες τους επετέθησαν και κατέλαβαν το έδαφος της Ρωμανίας [Βυζαντινή Αυτοκρατορία] προς τη Δύση ως τις ακτές της Μεσογείου και τον Ελλήσποντο. Κατακτούν όλο και περισσότερες εκτάσεις των Χριστιανών και τους κατατρόπωσαν σε επτά μάχες. Έχουν σκοτώσει και αιχμαλωτίσει πολλούς, έχουν καταστρέψει τις εκκλησίες και έχουν ισοπεδώσει την αυτοκρατορία.</p> <p>Εάν τους επιτρέψετε να συνεχίσουν τοιουτοτρόπως ατιμώρητοι, θα κλιμακώσουν τις επιθέσεις των εναντίον του πιστού λαού. Διά τούτο λοιπόν δι' εμού ο ίδιος ο Κύριος ημών Ιησούς σας καλεί ως κήρυκες του Χριστού να διαδώσετε παντού το μήνυμα αυτό και να πείσετε άπαντες, οποιασδήποτε τάξεως, στρατιώτες και ιππότες, πλουσίους και πένητες, να προσφέρουν άμεσα βοήθεια στους χριστιανούς αδελφούς μας και να εξαφανίσουν την δόλιαν αυτήν φυλήν από τα εδάφη των φίλων μας. Απευθύνω την έκκλησή μου στους περιεστώτες, αλλά και στους απόντες. Χριστός κελεύει!</p> <p>Άπαντες οι εν οδώ αποθνήσκοντες, είτε διά ξηράς, είτε διά θαλάσσης, είτε κατά των απίστων μαχόμενοι, θα λάβουν αμέσως άφεσιν αμαρτιών. Δια τούτο σας διαβεβαιώ μέσω της θεοδωρήτου εξουσίας μου. Οποίο όνειδος μια τέτοια απεχθής και κακοήθης φυλή, η δαιμόνιος λατρεύουσα, να κατακτήσει λαόν εις παντοδύναμον Θεόν πιστεύοντα, εις το δε όνομα του Χριστού δοξαζόμενον! Ουαί, τι μέλει να μας προσάψει ο Κύριος, αν δεν βοηθήσουμε τους μεθ' ημών την χριστιανικήν πίστιν ομολογούντες!</p> <p>Εκείνοι που εσυνήθισαν να πολεμούν αδίκως τους πιστούς, ας πολεμήσουν τώρα τους απίστους και ας ολοκληρώσουν νικηφόρα αυτόν τον πόλεμο που θα έπρεπε να είχε ξεκινήσει εδώ και</p>	<p>Τέκνα εν Κυρίω αγαπητά, υπόσχεσιν φοβερὰν δότες εἰρήνην μὲν ἀλλήλοις φερόμενοι, τὴν δὲ Ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν ὑπερασπιζόμενοι, στέλλεσθαι δεῖ οὖν νῦν ὑμᾶς, Θεοῦ θελήματι καὶ τοῦ παναγίου καὶ ἀγαθοῦ καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος χάριτι, τοῖς ἀδελφοῖς ὑμῶν τοῖς ἐν Ἀνατολῇ εὐρισκομένοις, τῆς δ' ὑμετέρας κατεπειγούσης βοηθείας δεομένοις, ἦντινα ὑμεῖς αὐτοῖς πολλάκις ὑπέσχεσθε. Τοῖς γὰρ πᾶσι γνωστόν ὅτι Τούρκοι μετ' Ἀράβων αὐτοῖς προσέβαλον, ἐδάφη δὲ τῆς Ρωμανίας ὡς τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου τὸν αἰγιαλὸν κατέκτησαν. Πλείονα ἐδάφη Χριστιανῶν ἐν ταῖς χερσὶν τῶν βαρβάρων περιέπεσε, ἐπτὰ δὲ μάχαις οἱ βάρβαροι αὐτοὺς κατετρόπωσαν. Ἀπέκτειναν πολλοὺς, πλείονας δ' ὀμήρυσαν· ναοὺς ἀπεθεμελίωσαν· τὴν αυτοκρατορίαν ἐσκύλευσαν. Εἰ δὲ καὶ ὑμεῖς αὐτοὺς ὡσαύτως πράττειν ἀτιμωρήτως ἀφιεῖτε, κλιμακούμεναι ἔσονται ἂν αἱ κατὰ τοῦ πιστοῦ λαοῦ ἐαυτῶν ἐπιθέσεις. Διὰ τοῦτο τοίνυν δι' ἐμοῦ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑμᾶς καλεῖ, ὡς κήρυκες Χριστοῦ ἀγγελίαν κηρύσσοντες, ἵνα ἅπαντες, στρατιῶται τὲ καὶ ἰππῶται, πλούσιοι καὶ πένητες, ἐπικουρίαν ταχέως δὴ καὶ παραντίκα παρασχῶσιν καὶ τὴν ἀθλίαν τῶν βαρβάρων φυλὴν ἐκ τῶν φίλων ἐδαφῶν ἐκβάλωσιν. Χριστὸς κελεύει!</p> <p>Ἄπαντες οἱ ἐν ὁδῷ ἀποθνήσκοντες, εἴτε διὰ ξηράς, εἴτε διὰ θαλάσσης, εἴτε κατὰ τῶν ἀπίστων μαχόμενοι, ἀθωρεῖ ἄφεσιν τῶν αὐτῶν ἀμαρτιῶν λήψονται. Βεβαίως δὲ περὶ τούτου ἢ ὑπὸ τοῦ Κυρίου μοῖ δοθεῖσα ἐξουσία. Ὅποιον ὄνειδος, τοιαύτη ἀπεχθῆς καὶ κακοήθης φυλή, ἢ δαιμόνιος καὶ τῷ σκότει λατρεύουσα, λαὸν εἰς τὸν ἕνα παντοδύναμον Θεὸν πιστεύοντα, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δοξαζόντα, καταμάχοιτο! Οὐαί, τί ἂν μέλλοι ἡμῖν Κύριος προσᾶψαι, εἰ τοὺς μεθ' ἡμῶν τὴν χριστιανικὴν πίστιν πανθομολογοῦντας οὐ προσδράμοιμεν!</p> <p>Οἱ ἀδίκως τοὺς πιστοὺς μαχόμενοι, μαχέσθωσαν νῦν κατὰ τῶν ἀπίστων, νίκας φέροντες ἐν τῷ πολέμῳ, ὃν πρόπαλαι ἄρξασθαι ἔδει. Οἵτινες λησταὶ ἦσαν, ἔστωσαν νῦν Χριστοῦ μαχηταί. Οἱ κατὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν οἰκειῶν αὐτῶν πολεμοῦντες, πολεμούντων νῦν μετὰ παρρησίας κατὰ τῶν βαρβάρων. Οἱ ἐναντι μικροῦ μισθοῦ μισθοφόροι, λαμβανέτωσαν νῦν μισθὸν αἰώνιον τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οἱ ἐαυτῶν σῶμα καὶ ψυχὴν φθείροντες, διπλὴν νῦν τιμὴν ἀνταξιούντων.</p>

πολύν καιρό. Εκείνοι που, για πολύν καιρό, ήταν ληστές, ας γίνουν τώρα μαχητές του Χριστού. Εκείνοι που πολεμούσαν κατά των αδερφών και των συγγενών τους, ας πολεμήσουν με παρησία κατά των βαρβάρων. Εκείνοι που υπηρέτησαν ως μισθοφόροι έναντι μικρού μισθού ας λάβουν τώρα την αιώνια ανταμοιβή. Εκείνοι που έφθειραν το σώμα και την ψυχή τους, ας διεκδικήσουν τώρα διπλή τιμή. Να θυμάστε: από τη μια πλευρά θα είναι οι βασανισμένοι και φτωχοί, από την άλλη οι πλούσιοι· από την μια πλευρά θα είναι οι εχθροί του Κυρίου, από την άλλη οι φίλοι του. Όσοι πρόκειται να ξεκινήσουν το ταξίδι αυτό ας μην καθυστερούν· ας νοικιάσουν τη γη τους και με τα εισπραχθέντα χρήματα, ας χρηματοδοτήσουν το ταξίδι τους· μόλις, δε, έλθει η άνοιξη, αςβάλουν πλώρη με τον Θεό πλοηγό τους.

Ἰδοῦ! Ἐκ δεξιῶν οἱ βασάνων βριθόντες καὶ οἱ πένητες, ἐξ ἐωνύμων οἱ πλούσιοι· ἀφ' ἑνός οἱ τοῦ Κυρίου ἀντιστρατιῶται, ἀφ' ἑτέρου οἱ Αὐτοῦ φίλοι καὶ σύμμαχοι. Οἱ τῆς ἐκστρατείας μεταλαμβάνοντες οὐκοῦν μὴ βραδύνωσιν· διοικούντων γὰρ τὰς αὐτῶν γαίας, τῶν δ' ἀργυρίων χρήσθωσαν, ἵνα ὁ τῆς ἐκστρατείας χρηματισμὸς εὐδόη· παρελθόντος τοῦ χειμῶνος, τῆς δ' ἀνοιξέως ἐπελθούσης, ἐν ὀνόματι, βοήθεια καὶ χάριτι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἐκπλεόντων.

